

DE LICHTE VOORDE

periodiek van de
VERENIGING VOOR OUDHEIDKUNDE TE LICHTENVOORDE

No. 59
november 2009
ISSN: 0927-6688

De Lichte voorde is een halfjaarlijkse uitgave van de Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde. De vereniging stelt zich ten doel het onderzoek naar de geschiedenis van de voormalige gemeente Lichtenvoorde in de breedste zin van het woord te stimuleren en te bevorderen.

Redactie: Frits van Lochem, Frans Bonnes, Henk Hanselman en Arnold Pluimers
Tekstcorrectie: Antoon Driessen en Nic Adema
Vormgeving: Henk Hanselman en Benny Lammers
Druk: McWinDo's print- en copyservice, Lichtenvoorde

Bij de afbeelding op de voorkant:

Het voormalige Vincentiusgesticht, beter bekend als het Internaat Harreveld. Vanaf 1911 verzorgden de Broeders van Zeven Smarten er de opvoeding van jeugdigen.

In de Tweede Wereldoorlog werden er slachtoffers van het Kamp Rees opgevangen, weer later, in 1970, werd *Harreveld* overgedragen aan de Frentrop Stichting, die er in 1991 een gesloten afdeling bouwde. Het klooster werd toen gesloopt.

Tegenwoordig zijn op het terrein gevestigd: het jongerenhuis Harreveld, het Forensisch Centrum Teylingereind en Widdonck. Al deze organisaties richten zich op de hulp aan kinderen en jongeren.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de auteur.

Inhoud nummer 59

<i>Frits van Lochem</i> Voorwoord	4
<i>Theo Withag</i> Het zwarte goud van de Achterhoek	5
<i>Henny Bennink</i> Enkele hoogte- en dieptepunten uit honderd jaar opvoeden in Harreveld	12
<i>Frans Bonnes</i> Buutn aodem	41
<i>Gerard Willemsen</i> Vanuit het midden, vervolg	42
<i>Wim Scholtz</i> Sterrenstralen in Vragender 2	48
<i>Ben Marijnusse en Nic Adema</i> “De Meister” een Lievelder boederijnaam Aanvulling door een lezer	50
<i>Arnold Pluimers</i> Lezing en excursie Bentheim	50
<i>Theo Withag</i> Vereniging van Oudheidkunde exposeerde in de bibliotheek Lichtenvoorde	55
<i>Gerhard Eppingbroek</i> Ons zoekplaatje	57

Voorwoord

Door Frits van Lochem, redactiecoördinator

Voor u ligt periodiek nr. 59 van onze vereniging. Nu ik dit schrijf voeren buiten de herfstkleuren nog duidelijk de boventoon, maar op het moment dat u dit leest is het volop pepernotentijd en zullen de goede Sint en zijn knechten weer in ons land vertoeven om velen te verrassen.

Wij hopen dat deze periodiek u ook verrast met de vele interessante artikelen over uiteenlopende onderwerpen.

Misschien weet u met deze periodiek ook nog iemand anders te boeien en een lid te werven voor onze vereniging. Dat zou geweldig zijn!

Op onze periodiek nr. 58 hebben wij goede reacties gehad. Een aardige toelichting naar aanleiding van het artikel 'De Meister' kwam van B. Marijnusse, die in de betreffende boerderij in de oorlog nog een poos naar school gegaan heeft. Bij 'De Meister' naar school! Zijn reactie treft u in deze periodiek aan. Op het artikel 'Den Geest van Hunink-Jans 2' reageerde G. Hartman ten aanzien van enkele details die werden voorgelegd aan auteur Nic Adema. Die heeft daarover rechtstreeks contact gehad met G. Hartman.

Op het artikel 'Sterren stralen overal' in periodiek nr. 57 reageerde destijds J. Siemes uit Vragender, over de herkomst van de keitjesvloer in museumboerderij 'de Lebbenbrugge' te Borculo, die uit Vragender komt. Hij komt echter niet van Klein Tank maar van 't Oorscot. Dhr. Siemes zegt destijds zelf samen met zijn schoonvader de vloer te hebben gedemonteerd en daarna in 'de Lebbenbrugge' te hebben gelegd. Auteur Wim Scholtz komt er in deze periodiek nog even op terug.

Dank voor uw reacties, want daar komen soms interessante wetenswaardigheden uit voort, die wij graag weer met alle lezers willen delen.

Veel leesplezier toegewenst !

Het zwarte goud van de Achterhoek

Door Theo Withag

In 1907 werden in de bodem van de Achterhoek voor het eerst boringen verricht door de Rijksdienst voor Mijnbouwkundige Werken om zekerheid te krijgen over eventuele aanwezigheid van steenkoollagen.

Mede aan de hand van de resultaten van de vele boringen nadien kon in 1930 definitief worden vastgesteld, dat onder het gebied, begrensd door Deventer, Zutphen, Winterswijk en Hengelo (O) 800 miljoen ton steenkool aanwezig was. De kolenlagen waren 1 tot meer dan 2 meter dik en lagen op een diepte van ongeveer een kilometer.

Tot op de dag van vandaag is nog niet tot ontginning overgegaan. Sinds kort verschijnen er echter berichten in de pers dat een Australisch bedrijf toestemming heeft gevraagd om door middel van het wegpompen van het water in de steenkoollaag het kolengas uit de steenkool te mogen winnen.

In 1907 boorde de Rijksdienst voor Mijnbouwkundige Werken eerst bij Ratum en later bij Plantengaarde zorgvuldig enkele gaten in de Achterhoekse bodem. Bij Ratum bleek de steenkool op 1145 m diepte te liggen. Bij een tweede boring werd steenkool aangetroffen op een diepte van 1029 meter. Naderhand zette Mijnbouwkundige Werken de boringen voor eigen rekening voort: eerst bij Lichtenvoorde en later ten zuidoosten van Groenlo. Bij beide boringen werd steenkool aangetroffen op ongeveer 800 m diepte. Deze diepte zou in verband met de aard van het terrein geen onoverkomelijke moeilijkheden opleveren voor een lonende exploitatie. Later begon men weer te twijfelen. De huisbrandkool zat toch wel erg diep. Men berekende dat er voldoende steenkolen waren voor bijna vier mijnen met een productie van een miljoen ton per jaar gedurende twee eeuwen, maar zou het lonen? De Maatschappij tot het verrichten van Mijnbouwkundige Werken, die grotendeels was voortgekomen uit de Rijksdienst en was gevestigd in Heerlen, trok echter de stoute schoenen aan en vroeg samen met de bankiers Hope & Co te Amsterdam in 1923 een concessie aan voor een mijnveld in de streek van

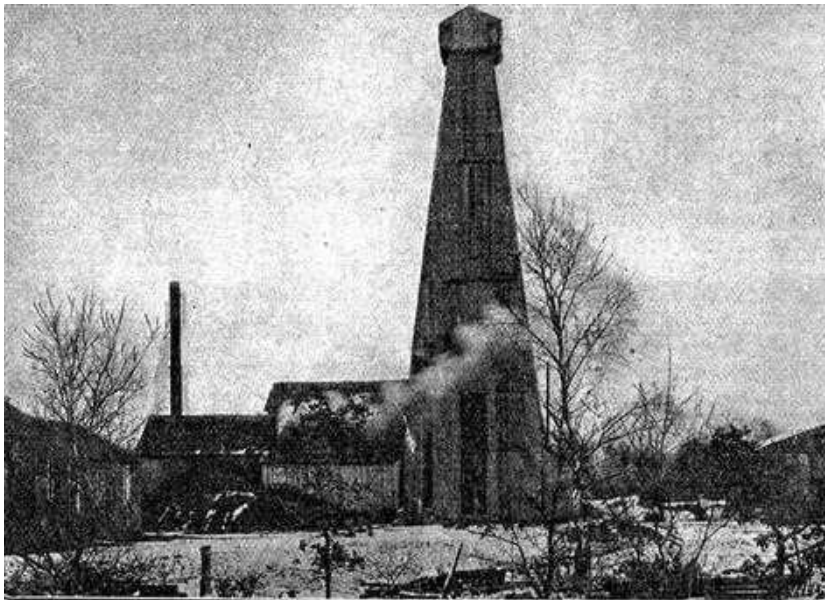

Verassende resultaten bij de steenkoolboringen in Winterswijk. — Voor ons land is het zeker van groot belang, dat de vorige week een nieuwe steenkoolslag van groot belang werd aangeboord op een diepte van 1029 m. De onderzoekingen vingen in 1906 aan en, aangevoerd door de resultaten, werd het werk voortgezet, dat voor den Staat wordt uitgevoerd door de Ned. Maatschappij tot het verrichten van Mijnbouwkundige Werken te Heerlen (dir. de heer J. Koster). Het is te hopen, dat men hier een schatmineer met overvloedigen voorraad steenkool heeft gevonden. Zoals onder: De boringen op Plantengaarde bij Winterswijk. (Rijks dienst). Het inwendige van den boringen; men ziet de staken die diamantboor uit te halen met de machtskrachten waarmee de verschillende lagen werden aangeboord.

Krantenknipsel uit 1909 van de boring bij Winterswijk. Knipselcollectie G. Eppingbroek.

Winterswijk. De regering stak daar in 1924 een stokje voor: zonder toestemming van de minister van Waterstaat was het voortaan verboden delfstoffen op te sporen in dit terrein, waarvoor de regering zich op grond van voorheen door de Rijksopsporing verrichte boringen alle rechten voorbehield. Prompt werd de aanvraag ingetrokken, want een groot deel van de gewenste concessie viel daaronder.

In 1927 diende dezelfde combinatie opnieuw een aanvraag in, 'Gelria' genaamd. Dit plan omvatte een oppervlakte van 12.000 ha. De aanvragers stonden er nu veel beter voor. De Stáát zou nu vinderechten moeten betalen en wel aan Mijnbouwkundige Werken en de bankiers Hope & Co in geval de Staat genoemd terrein wilde reserveren. De snelheid van de ambtelijke molens in aanmerking genomen kregen zij de concessie nu vrij vlug. In 1930 kwam de toestemming af voor een oppervlakte van 10.340 ha, in de gemeenten Winterswijk, Lichtenvoorde, Groenlo en Eibergen. Allerlei plannen werden gemaakt en in 1931 werd medegedeeld, dat er twee schachten zouden worden gebouwd. Na vijftien jaar, dus in 1946, zou de mijn 'Gelria' in volle exploitatie zijn en twee miljoen ton steenkolen per jaar kunnen leveren.

De aardolievondst te Corle bij Winterswijk.
 Het is te hopen, dat men hier inderdaad een winstgevende bron van petroleum heeft
 gevonden, die in de toekomst van groot belang voor ons Land zal zijn.
 Bovenstaande foto brengt den boortoren in beeld.

Krantenknipsel uit 1927
 van de boring bij Corle.
 Knipselcollectie
 G. Eppingbroek

De Achterhoek raakte in een roes. Men schatte dat ongeveer 25.000 mensen te werk zouden worden gesteld, verdeeld over Groenlo, Lichtenvoorde, Eibergen, Neede en Winterswijk. Burgemeesters kondigden maatregelen aan om grondspeculaties tegen te gaan. Gedeputeerde Staten en Achterhoekse burgemeesters vormden een commissie voor een uitbreidingsplan ter bevordering van de wegeaanleg.

Ook de gemeenteraad van Lichtenvoorde was in zijn nopjes met alle nieuwe ontwikkelingen, gezien de notulen van de raadsvergadering van de gemeente Lichtenvoorde van 12 juli 1930.

De gemeentesecretaris notuleert:

“ De voorzitter deelt mede, dat blijkens het ochtendblad “De Maasbode” van 11 juli 1930 bij Koninklijk besluit aan de N.V. Nederlandse Maatschappij tot het verrichten van Mijnbouwkundige Werken, gevestigd te Haarlem en de heeren Hope en Co, bankiers te Amsterdam, onder benoeming “Gelria” concessie is verleend voor de ontginning van steenkolen en steenzout, alsmede delfstoffen over een oppervlakte van ongeveer 10.340 hectare, in de gemeenten Winterswijk, Lichtenvoorde, Groenlo en Eibergen.

Spreker acht zulks een gewichtig ogenblik voor Lichtenvoorde, wijl de gemeente van aanzien zal gaan veranderen.

Namens B en W stelt spreker voor, aan de “N.V. Gelria” een telegram van gelukwensch te zenden. Zonder hoofdelijke stemming wordt het voorstel van B en W aangenomen. De heer Kruip meent, dat men thans niet te lang moet uitstellen met toetreding tot het streekplan.

Alsdan wordt zonder hoofdelijke stemming het navolgende besluit genomen tot het verlenen van een bijdrage van f 363,- in de kosten voor het opmaken van een streekplan voor Oostelijk Gelderland”.

Na dit alles werd het plotseling merkwaardig stil. Europa, en dus ook Nederland, raakte vanaf 1930 in een zeer langdurige en ernstige economische crisis en de werkloosheid nam zienderogen toe. Temeer hoopte burgemeester Kraakman van Groenlo daarom in 1937 dat het mijnveld ‘Gelria’ alsnog zo spoedig mogelijk in exploitatie zou komen, zoals blijkt uit onderstaand persbericht.

Groenlo, 1 December 1937

Nog hoop op mijn Gelria

Het is een gewoonte in deze tijd dat burgemeesters zich laten interviewen om een toekomstvisie te geven over hun gemeente. Zo had eind december 1937 een verslaggever van de regionale pers een gesprek met burgemeester Th. Kraakman. Op de vraag of het mijnveld Gelria bij Groenlo nog in exploitatie komt, antwoordt burgemeester Kraakman: “Economisch is de toekomst van de stad Grol

tegenwoordig minder gunstig. In hoofdzaak is dit te wijten aan het feit, dat de schoenfabriek van de fa. Oosterholt en Wiegerink al langer dan een jaar stop staat. Toevallig vernam ik dat in deze fabriek een nieuwe industrie gevestigd zal worden. Een jaar geleden werkten bij Oosterholt en Wiegerink nog zo'n 60 à 70 personen, die allen een vrij hoog loon verdienden en bovendien kinderbijslag ontvingen. Verder werkten al veel meisjes uit Groenlo in de tricotagefabriek van Willink in Winterswijk, Thans is daar nog een vrij groot aantal meisjes werkzaam, maar deze tak van industrie gaat het ook minder goed, met het gevolg dat de werkgelegenheid in Winterswijk verminderd is. Op het ogenblik zijn ook veel jeugdige werkkrachten in de Twentsche textielindustrie werkzaam, doch daar worden lage lonen betaald”.

Eind 1936 ontvingen in Groenlo 80 werklozen steun en waren in de werkverschaffing. Veel mensen zaten zonder uitkering thuis. Het voornaamste werkobject in Groenlo was het uitbaggeren van de stadsgracht, die op dat moment sterk vervuild was geraakt. In de gracht werken 40 à 50 mensen. Over de kansen om nieuwe industrieën aan te trekken zegt Kraakman: “Ik ben daar druk mee bezig, maar het valt niet mee. Het is heel moeilijk. Men hoopt in Groenlo nog steeds, dat het mijnveld Gelria eens in exploitatie komt. Hier wordt (door de concessiehouders.TW) jaarlijks f 5000,- tot f 6000,- aan mijnrechten voor betaald. Geconstateerd is dat hier kolen van zeer hoog gehalte in de grond zitten; kolen die bijzonder geschikt zijn voor de gasfabriek en die men thans in hoofdzaak uit Duitsland moet betrekken. De concessie is al lang verleend, maar waarschijnlijk door den slechten tijd is er nog niets bekend”.

De hoop van burgemeester Kraakman van Groenlo bleek een ijdele. Mei 1940 brak de Tweede Wereldoorlog uit en die duurde tot mei 1945. Hoewel daarna in de kolenmijnen in Limburg uit alle macht gedolven moest worden om aan de grote vraag naar kolen te kunnen voldoen werd de kolenvoorraad in de Achterhoek doodgezwegen.

© November 1926

KATHOLIEKE ILLUSTRATIE

SCHATTEN IN NEERLANDS BODEM
Vlodrop en Groenlo beloven middelpunt te worden van nieuwe mijngebieden. Nabij laatstgenoemde plaats is een zoutmijn aangeboord. Op de linksche foto ziet men den boortoren; de foto hierboven geeft stukken zout te zien, zooals ze uit de boor kwamen.

Deze boortoren stond onder aan de Steenbraak bij de Ruurloseweg in Groenlo (TW)

*

Uit het verslag van de boring bij Groenlo uit 1927 in de Katholieke Illustratie. Knipselcollectie G. Eppingbroek.

In 1959 werd het eerste aardgas in Slochteren aangeboord en mede door de toepassing van olie in plaats van kolen nam de vraag naar steenkool razend snel af. In 1974 werd de laatste Limburgse kolenmijn gesloten. De kans dat er ooit nog vraag zou komen naar het zwarte goud in de bodem van de Achterhoek leek daarmee definitief verkeken.

Nieuwe proefboringen

Het uit de mode raken van steenkool betekende niet dat er in de Achterhoek niet meer gezocht werd naar eventueel andere bodemschatten.

Op 19 september 1947 was de Nederlandse Aardolie Maatschappij opgericht, die zich als doel had gesteld het opsporen en exploiteren van gas- en olievoorkomens binnen Nederland en het Nederlands Continentaal Plat. In 1959 boorde zij de gasbel bij Slochteren aan. Haar eerste grote succes.

In 1952 had zij in Vragender, op de hoek Meddoseweg (voorheen Meddosediijk) en de Dwarsdijk, naast de woning van Veldjan-Tone, ook al naar olie en gas gezocht. Echter zonder succes. In een brief van 3 april 1995 schreef de heer Duut van de NAM over deze boring aan Henny Bennink, Polbrug 10 te Eibergen, het volgende:

“Op grond van uw informatie doen wij u onderstaand informatie toekomen over de boring Lichtenvoorde -2.Deze boring Lichtenvoorde in 1952 kreeg het nummer 2 om verwarring te voorkomen met de boring Gelria 1 Lichtenvoorde die in 1924/1925 was geboord door Mijnbouwkundige Werken.

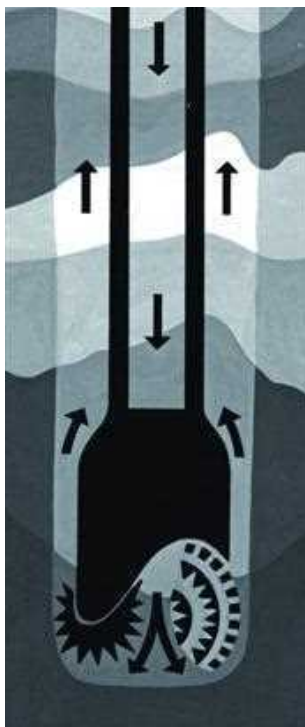
Start boring Lichtenvoorde 2: 30 juli 1952

Einddiepte: 733,1 meter bereikt op 27 oktober 1952.

Doel van de boring was de verkenning van het zogeheten Zechstein anhydriet t.b.v. de Stichting Anhydrietonderzoek.

Boormonsters (kernen) van de anhydriethoudende trajecten werden gezonden aan de ENCI (Eerste Nederlandse Cement Industrie.TW) en aan de voornoemde Stichting in IJmuiden”

Zechstein anhydriet is een variant van gips uit het Zechstein tijdperk. Het is een olie- en gasdicht materiaal dat in zijn koepels olie of gas kan herbergen.

In augustus 1974 kwam er plotseling opnieuw leven in de brouwerij. De NAM wilde in Lievelede gaan proefboren naar olie en gas. In de maanden daarvoor had de aarde in Lievelede en kilometers ver in de omtrek daarvan regelmatig gebeefd, doordat seismologen via springstoffen in de bodem kunstmatige aardbevinkjes hadden opgewekt om aan de hand daarvan gesteentelagen op kilometers diepte in kaart te kunnen brengen. Uit dat seismisch onderzoek was naar voren gekomen, dat een proefboring succes zou kunnen opleveren. Van het grote enthousiasme dat de gemeenteraad op 12 juli 1930 nog ten toon had gespreid ten aanzien van de mijn Gelria was echter niets meer over. Het college van B en W van Lichtenvoorde stelde zich inzake de NAM-proefboring in Lievelede zeer terughoudend op en stelde eisen. Het wilde een dikke vinger in de pap.

Doorsnede van een boorbuis met boorkop. De speciale spoelvloeistof wordt door de boorbuis naar de boorkop naar beneden gevoerd en stroomt via de boorkop met medeneming van het boorgruis langs de buitenkant van de buis weer naar boven. Daar wordt het in een bezinkbak opgevangen. Het boorgruis wordt uitgezeefd en bewaard. Tekening: NAM.

Dagblad De Gelderlander van 13 augustus 1974 wijdde er het volgende artikel aan:

Lievelde géén groot olieveld

Lichtenvoorde - Deskundigen van de Nederlandse Aardoliemaatschappij (NAM) hebben het college van B en W van Lichtenvoorde geen overduidelijk antwoord kunnen geven op de vraag wat de gevolgen zullen zijn voor Lievelde en omgeving, wanneer daar na succesvolle proefboringen inderdaad olie en gas in exploitabele hoeveelheden worden aangetroffen.

Mocht het zo zijn, dan zal er in elk geval nooit een olieveld als in Schoonebeek met vele boorputten ontstaan. Tegenwoordig tracht men vanuit één punt zoveel mogelijk richtingen onder de grond uit te gaan zodat minder boorputten met bijbehorende bovengrondse apparatuur nodig zijn. Een en ander blijkt uit een verslag, dat B en W van het onderhoud met drie NAM-deskundigen openbaar hebben gemaakt.

Wanneer de concessie er is dan zal de proefboring in Lievelde plaatsvinden op een terrein van 100 bij 70 meter aan de Berkendijk. Het terrein alsmede de weg er heen, zal worden voorzien van een asfaltlaag. Er komt een boortoren van 50 meter hoog, vergelijkbaar met een hoogspanningsmast. Die zal ongeveer 8 weken blijven staan. Daarna verdwijnt de boortoren en als olie of gas in exploitabele hoeveelheden is aangetroffen komt op die plaats een afsluiter te staan van ongeveer 3 meter hoog, omgeven door een hekwerk van gaas en een putkooi ter beveiliging. Als er niets wordt gevonden wordt alles weer opgeruimd en het terrein wordt in de oorspronkelijke staat opgeleverd.

Wanneer er grote hoeveelheden olie of gas worden gevonden, wat de NAM overigens niet verwacht - Lievelde wordt geschat op 1/1000ste deel van Slochteren - zullen er misschien nog twee of drie boorputten bij komen in noordwestelijke richting, namelijk in Zieuwent en Ruurlo. De natuurgebieden Besselinkschans en Lievelder Es blijven dus buiten schot.

De batterij generatoren, die de stroom opwekt voor de elektromotoren op de NAM-boortoren in Lievelde. De drie tanks op de achtergrond bevatten de speciale spoelvloeistof die nodig is bij de boring. Foto: Henk Hanselman, collectie Vereniging voor.Oudheidkunde

Wat betreft de werkgelegenheid behoeft Lichtenvoorde niet veel te verwachten van de boringen. In aanvang zal bij de opbouw van de installaties voor een deel een beroep worden gedaan op de plaatselijke aannemers. Dat kan incidenteel wat werkgelegenheid scheppen. Maar de permanente bezetting der stations bestaat geheel uit NAM-personeel. In geval van gaswinning moet ter plaatse een drooginstallatie komen. Hoewel zo'n inrichting geheel automatisch werkt, moeten er wel mensen bij wonen.

De gemeente heeft in deze zaak tweemaal een stem in het kapittel. Bij het verlenen van de concessie en bij de bouwvergunning. De bouwaanvraag zal er een zijn voor een hekwerk, een boorfundering en een boorkelder. Voorts wil de NAM de Berkendijk verhard en aan de Poelhuttersslatdijk uitwijkplaatsen maken. Alle aangerichte schade wordt hersteld. Contact met de grondeigenaar heeft de NAM nog niet gehad. Eerst wil men de resultaten van het planologisch overleg afwachten. In het laatste stadium zal pas met de grondeigenaar overlegd worden. Ingevolge de Mijnwet kan deze verplicht worden om werken toe te staan tegen een vergoeding van tweemaal de netto opbrengst van de grond. Zekerheidshalve geeft de NAM 2,5 maal de opbrengst plus een toeslag van 48 procent vanwege de

geldontwaardiging. Daarnaast krijgt de eigenaar nog een vergoeding voor schade uit winstderving. De huur van de grond bedraagt ongeveer 3000 gulden per hectare per jaar.

In een artikel in het dagblad Tubantia van 8 juli 1974 had burgemeester A.P.J. van Bastelaar van Lichtenvoorde echter al laten weten dat wat hem betreft de proefboring in Lieveelde toegestaan kon worden.

“De proefboring mag van de burgemeester. De vraagpunten komen pas als er werkelijk aardgas bij Lieveelde zou worden gevonden in exploitabele hoeveelheden. Dat er delfstoffen in de bodem zitten heeft de proefboring in het verleden (1924/1925 TW) bij Corle bewezen. Men relativeert nu kennelijk wat meer dan toen het geval was. Toen daar vrijwel in hetzelfde gat steenkool, zout en olie werd gevonden, beloofde men elkaar gouden bergen. Achteraf gelukkig, dat het toen niet is doorgegaan... .. Men moet er niet aan denken, dat juist daar in een van de mooiste gebieden in het in dit opzicht toch al zo rijke Winterswijk een woud van boortorens zou zijn verrezen”.

Daar de gemeente Lichtenvoorde vervolgens vlotjes de concessie en de andere benodigde vergunningen voor de proefboring verleende en de grondeigenaar, Jan ten Have aan de Smitjesdijk, zeer in zijn nopjes was met de royale vergoedingen die de NAM voor het gebruik van zijn grond verstrekte, kon de NAM al begin mei 1975 starten met de opbouw van de boortoren. Op 20 mei 1975 ging de boor de grond in.

De batterij generatoren, die de stroom opwekt voor de elektromotoren op de NAM-boortoren in Lieveelde. De drie tanks op de achtergrond bevatten de speciale spoelvroeststof die nodig is bij de boring. Foto: Henk Hanselman, collectie Vereniging voor Oudheidkunde.

slechts 1 op de 10 proefboringen resultaat opleverde en dat de boring in Lieveelde 3 miljoen gulden ging kosten.

Weggegooid geld bleek achteraf, want de boring leverde niet het gewenste resultaat op.

Marjolein Boer van de NAM te Assen mailde schrijver dezes op 25 september 2008 het volgende.

“Met betrekking tot uw vraag kan ik u de volgende informatie geven:

Het betrof de boring genaamd “Lieveelde” in de toenmalige gemeente Lichtenvoorde.

De juiste data zijn: begin mei 1975 werd de eigen NAM-toren U 914 opgebouwd en op 20 mei 1975 is men gaan boren naar het veld. De einddiepte van 2296 meter heeft men op 25 juni 1975 bereikt. Het

In een artikel in de Elna van 6 juni 1975 wordt gewag gemaakt van veel bekijks bij het boorterrein:

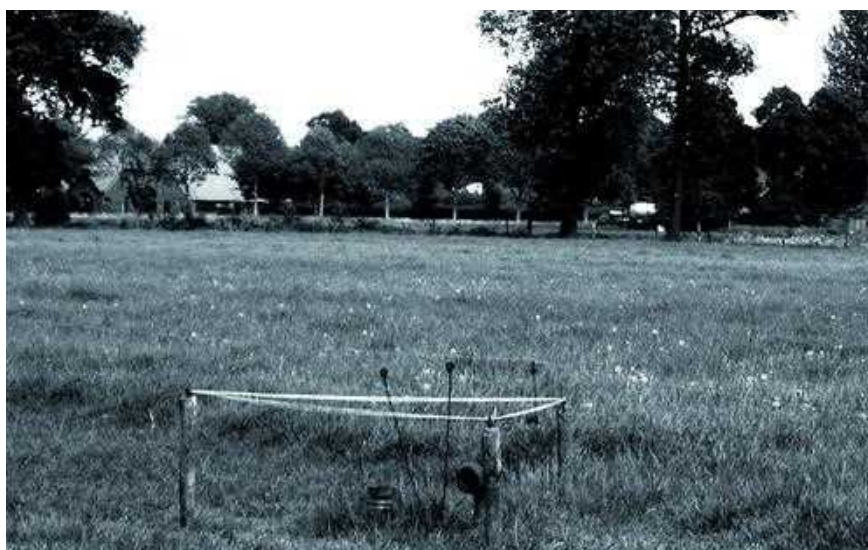
“De Berkendijk heeft de laatste 4 à 5 weken meer bezoekers te verwerken gehad, dan de voorgaande 5 jaren. Maar hiervoor is dan ook alle reden nl. de 50 meter hoge boortoren van de NAM..... Op 21 mei is men begonnen met het boren en ongeveer half juni zal dit werk zijn voltooid, waarbij men een diepte van 2000 meter bereikt moet hebben. Momenteel is men ongeveer halfweg”.

Ook het gemeentepersoneel van Lichtenvoorde maakte - op 31 mei 1975 - een excursie naar de toren en kreeg vooraf bij de Koppelpaarden een toelichting van de heer Zijlstra van de NAM. Die vertelde, dat

betrof een exploratieboring en voorzover een collega van mij zich nog kan herinneren was men op zoek naar gas, maar er is geen gas aangetroffen. Wel heeft men op een diepte van 1128-1231 meter een koollaag aangetroffen, althans de monsters gaven dat aan. Er is niets meer te zien waar de locatie heeft gelegen”.

Een eeuw van kostbare onderzoeken zonder enig rendement kan nu gevoeglijk worden afgesloten zou men denken. Niets is echter minder waar. Een Australisch bedrijf, QGC, heeft onlangs ontdekt dat de eerder uitgegeven concessies voor steenkoolwinning in de Achterhoek niet meer geldig zijn. Het wil nu zelf een concessie aanvragen om gas te mogen winnen uit de diepe steenkoollagen in de Achterhoek. Dat wil het doen door het water uit de meer dan een kilometer diep liggende steenkoollagen weg te pompen. De druk in de steenkool wordt daardoor lager. Het methaangas, dat aan de steenkool gehecht is, laat daardoor los en komt naar boven.

Het verkrijgen van de benodigde concessie zal voor het Australische bedrijf echter een harde noot zijn om te kraken. Maar het rad van fortuin draait weer. Zal het zwarte goud van de Achterhoek uiteindelijk toch nog te gelde gemaakt kunnen worden? De geschiedenis zal het leren.

Op de oude NAM-boorplaats 1975 te Lievelede rest alleen nog deze bovengrondse koppeling op de nog intacte bronwaterpijp, via welke het voor de boring benodigde water werd opgepompt. Foto: Theo Withag

Bronnen:

Willy H. Heitling: De Achterhoek, kris kras langs Berkel en Slinge, 1966

Diverse dag- en weekbladen.

Nederlandse Aardolie Maatschappij te Assen

Met dank aan Gerhard Eppingbroek en Henny Bennink voor het aanleveren van gegevens.

Enkele hoogte- en dieptepunten uit honderd jaar opvoeden in Harreveld

Door Henny Bennink

'Laat de kinderen tot mij komen...'
Fotocollectie auteur.

Inleiding

De algemene geschiedenis van Harreveld is vanuit verscheidene invalshoeken al meerdere keren in boeken en artikelen vastgelegd. De voormalige havezate, nu het 'Jongerenhuis Harreveld' nam daarin altijd een prominente plaats in, waar zij gezien het belang ervan ook het volste recht op had. In dit artikel zult u evenwel tevergeefs naar die rijke historie zoeken. Een uitzondering daarop vormt een gedeelte van de periode dat de franciscanen Harreveld bevolkten. In verband met de transactie van de gebouwen, van de franciscanen naar de 'Sint Vincentiusvereniging' - over welke vereniging we straks summier het licht zullen laten schijnen - was dat onvermijdelijk.

Over de geschiedenis van het Jongerenhuis zijn tot dusver twee boeken verschenen, die hoofdzakelijk onder het personeel van Harreveld zijn verspreid. Het eerste boek, *Van havezate tot Gouden Huis* kwam uit in 1951. Het is een gedegen werk van P.I.J. Taeymans, oud-administrateur van de Sint Vincentiusvereniging. Taeymans behandelt in zijn boek zeer uitgebreid de eerste vijftig jaar van Harreveld als opvoedingsinstituut. Het tweede boek, *In smarten geboren*, is van de hand van broeder Edesius Boerrichter. Zoals de titel suggereert, gaat het in 1985 uitgegeven boek over de geschiedenis van de 'Broederscongregatie Onze Lieve Vrouw van Zeven Smarten', de congregatie die van 1911 tot afgerond

1975 voor het leeuwendeel de zorg voor de opvoeding van en het onderwijs aan de pupillen op zich heeft genomen. Uit het laatste boek hebben we slechts enkele fragmenten overgenomen, voornamelijk over de oprichting van de congregatie.

Woensdag 14 september 2011 zal een zeer gedenkwaardige dag in de geschiedenis van het Jongerenhuis Harreveld worden. Dan is het op de kop af honderd jaar geleden dat de inmiddels gesloopte gebouwen door de aartsbisschop van Utrecht, monseigneur Van de Wetering, werden gezegend, waarna ze officieel in gebruik werden genomen. Een paar maanden daarvoor was dat al officieus gebeurd.

De officiële ingebruikname ging indertijd met veel ceremonieel gepaard. Veel kerkelijke en profane autoriteiten waren ervoor naar Harreveld gekomen. Enkele genodigden beklommen het spreekgestoelte en staken de loftrumpet over hetgeen er in korte tijd in Harreveld tot stand was gekomen. In hun toespraken kwam de naam 'Sint Vincentiusgesticht Harreveld' veelvuldig voor, de naam die al voor de ingebruikname aan de instelling was toegekend.

Is het woord 'gesticht' een denigrerende naam? Toen niet, in de loop der tijd wel, getuige de telkens gewijzigde benaming. Via 'Vakschool Harreveld', 'Internaat Harreveld' en 'Jongenshuis Harreveld' werd het ten slotte 'Jongerenhuis Harreveld'. Wij kozen telkens voor de naam die in het desbetreffende tijdvak algemeen gebruikelijk was. Wel voelen we ons verplicht u te informeren dat de zojuist genoemde namen door elkaar heen werden gebruikt. Zo werd bijvoorbeeld de benaming Vakschool gebruikt voor zowel het onderwijs als aan de internering van de pupillen. De benamingen die erop volgden sukkelden aanvankelijk met hetzelfde probleem

In dit artikel is meer aandacht besteed aan het verre verleden dan aan de gebeurtenissen die nog niet zo lang geleden hebben plaatsgevonden. De reden: het schrijven met het accent op de gebeurtenissen van de laatste jaren kan bij de werk- en ex-werknemers van Harreveld emoties oproepen die niet gewenst zijn.

De achtergronden tot de oprichting: de sociale omstandigheden in ons land.

Na de Slag bij Waterloo likte Nederland zijn diepe wonden. Niet zozeer door het resultaat van die slag, dat kwam ons land wel goed uit, maar door de Fransen die in de vijftien jaar ervoor ons land stelselmatig hadden leeggeroofd. Overal in het land was bittere armoede ontstaan. Geld om die te bestrijden was er niet. Tevens waren de economische omstandigheden van dien aard, dat er op korte en middellange termijn geen verbetering in die situatie was te verwachten. Veel mensen verkeerden in sociaal en economisch opzicht in een uitzichtloze positie. In de grote steden kwam het daardoor regelmatig tot onlusten. Om die te voorkomen richtte de sociaal bewogen Johannes van den Bosch in 1818 de ‘Maatschappij van Weldadigheid’ op, die hoofdzakelijk werd gefinancierd door de rijke elite van ons land, overigens niet geheel zonder eigenbelang. Ze had er baat bij dat iemand zich het lot van de verpauperde bevolking aantrok, maar nog meer dat de oproerkraaiers zo snel mogelijk werden afgezonderd. Dan hadden ze er ook geen last meer van.

Nog in hetzelfde jaar kreeg Van den Bosch toestemming om in Drenthe een kolonie te bouwen, waar gezinnen uit de grote steden een huisje met voldoende grond eromheen kregen aangeboden, die ze moesten bewerken om in hun levensonderhoud te voorzien. Met een gedeelte van de opbrengst konden de bewoners in de toekomst, tenminste als ze goed boerden, hun toegewezen woning met de omringende grond geleidelijk afbetalen. Zo ontstond in 1819 ‘Frederiksoord’, genoemd naar prins Frederik.

In Frederiksoord heerste een streng regime, ondanks dat de gezinnen daar op vrijwillige basis naartoe waren gegaan. Zo moesten bijvoorbeeld de kinderen zes dagen per week naar school, waar ze goed basisonderwijs kregen. Nadien volgde vakonderwijs, doorgaans gericht op de landbouw. Met dezelfde bedoeling, maar dan onder dwang, werden de gestichten ‘Ommerschans’ en ‘Veenhuizen’ opgericht. In het eerste gesticht werden tweeduizend bedelaars, in het andere vierduizend wezen, vijftienhonderd bedelaars en vijfhonderd gezinnen ondergebracht. De bedelaars, onder wie veel mannen die aan de drank verslaafd waren geraakt, konden veelal niet rekenen op mededogen. Ze werden stevig aan het werk gezet, meestal op het land. Na hun arbeid werden ze in het gesticht eenvoudigweg aan hun lot overgelaten. Voor wat dat laatste betreft spreekt het informatiebord op het kerkhofje in Ommerschans boekdelen.

Ommerschans: ‘Het grafveldje der naamlozen’. Hier liggen de gestorven paupers en zwervers uit de grote steden begraven. Velen zijn door diepe ellende gestorven en in jutezakken begraven. Fotocollectie auteur.

Sociale wetten

Ondanks de goede bedoelingen van de Maatschappij van Weldadigheid werd de armoede in ons land er niet mee opgelost. Integendeel, er kwamen andere moeilijkheden bij: de opkomst van de fabrieken, ongeveer in het laatste kwart van de negentiende eeuw. In die fabrieken werden de voor die tijd modernste machines geïnstalleerd, waartegen de handwerksman met zijn eenvoudige productiemiddelen en -methoden het moest afleggen. Het gevolg ervan was dat hij naar de fabriek moest. Twaalf uur werken

tegen een laag uurloon was voor hem eerder regel dan uitzondering. Van één loontje rondkomen was ondoenlijk, zodat, indien hij gehuwd was en kinderen had, zijn vrouw mee uit werken ging. Min of meer regel daarbij was dat de oudste kinderen met haar meegingen. Niet zelden werkte een negenjarig kind al net zo veel uren als zijn ouders. De kinderen die niet werden meegenomen naar de fabriek of werkplaats, werden in te veel gevallen thuis aan hun lot overgelaten. En een kind kan zichzelf onmogelijk opvoeden, waardoor het maar al te vaak door zijn omgeving werd opgevoed, beter gezegd meegesleurd door leeftijdsgenoten of lotgenoten die in dezelfde omstandigheden verkeerden. Correcties van verkeerd gedrag bleven daardoor uit. Honderden jongeren, kinderen nog, zwierven door de straten en kwamen met justitie in aanraking. De echo ervan wordt nu, anno 2009, regelmatig door een tv-spotje onder de aandacht van de bevolking gebracht.

Om de kinderen te vrijwaren van zware en langdurige arbeid, kwam Samuel van Houten in 1874 met de Kinderwet. Deze wet hield voornamelijk in dat kinderen onder de twaalf jaar niet mochten werken. Werk in de huishouding en landarbeid vielen niet onder die wet. Veel verbetering voor de kinderen bood de Kinderwet niet. De fabrikanten lichtten er regelmatig de hand mee. Bovendien hield het de jeugd niet van de straat, want aanvullende voorzieningen, scholing en begeleiding, waren er niet. Daarenboven was het nog steeds noodzakelijk dat beide ouders uit werken gingen om in financieel opzicht het hoofd boven water te houden, waardoor er weinig werd gedaan aan de zwerf- en bedelkinderen in de verpauperde steden. Met nadruk voegen wij hieraan toe dat er in die tijd wel enige particuliere of charitatieve organisaties waren die zich het lot van de kinderen aantrokken en hen in gestichten plaatsten, maar dat er geen maatregelen bestonden die dat wettelijk regelden. De vader of gezinshoofd kon nog altijd zijn vaderlijke macht doen gelden en naar eigen goeddunken de plaatsing per direct ongedaan maken.

Goed dertig jaar later, in 1901, ontwikkelde Cort van der Linden, minister van Justitie in het kabinet Pierson, de Kinderwetten, die tijdens een ander kabinet in 1905 werden geëffectueerd. Met recht kunnen die wetten beschouwd worden als een ruime aanvulling op Van Houtens wet. De instellingen op het gebied van de hulpverlening aan kinderen en aan justitie gelieerde instituten konden ermee uit de voeten.

Globaal genomen construeerde Van der Linden drie wetten. De eerste wet slechtte de tot dan toe onaantastbare vaderlijke macht. De ouders konden uit de ouderlijke macht worden ontzet of ontheven, waarna het gezag over een kind of meerdere kinderen uit een gezin aan een van de voogdijraden werd toegekend, die later opgingen in de Raden van de Kinderbescherming. De maatschappelijk werkenden van de voogdijraden informeerden de rechtbank over hun bevindingen in de gezinnen, waarna de rechter een besluit nam. De tweede wet, een strafrechterlijke, was een voortvloeiende uit de eerste. Zij behelsde een ontkoppeling van het volwassenenstrafrecht. Voortaan kreeg de rechter de beschikking over een apart pakket aan jeugdsancties. Naar gelang de situatie waarin de jeugdige delinquent verkeerde, kon de rechter hem onder meer een berisping, plaatsing in een tuchtschool of een Terbeschikkingstelling van de Regering (TBR) opleggen. TBR betekende bijna altijd dat de delinquent naar een van de Rijksopvoedingsgestichten werd gestuurd. Alle maatregelen waren erop gericht om het jonge individu te resocialiseren tot een braaf en nuttig burger. De derde wet was meer een voorwaardenscheppende wet, gericht op de financiële ondersteuning van de twee voorgaande wetten, de zogenoemde Kinderenbeginselenwet. Voortaan kon elke instelling die jeugdigen resocialiseerde, ongeacht van welke religie, bij de overheid voor subsidie aankloppen. De vergoeding bedroeg tien cent per kind, per verpleegdag. Ondanks dat geringe bedrag werd er gretig gebruik van gemaakt. Overal in het land werden na 1905 tehuizen voor verwaarloosde jeugdigen of anderszins opgericht. Het ene na het andere viert in deze tijd zijn eeuwfeest, of heeft het juist achter de rug.

Een bijzonder grote stap vooruit was de Leerplichtwet al geweest, die in 1901 van kracht werd. Ruim vijf dagen per week waren door de invoering van die wet de kinderen van zes tot twaalf jaar overdag van de straat af. Er waren maar enkele uitzonderingen die dat verhinderden. In de oogsttijd waren boerenkinderen gerechtigd zich er niet aan te houden; de oogst ging voor. De meisjes mochten

thuisblijven als het gezin waarvan zij deel uitmaakten zulks vereiste, bijvoorbeeld door ziekte van de moeder.

In combinatie met de drie andere kindwetten kwam er geleidelijk een einde aan de uitbreiding van de ernstigste verwaarlozing van kinderen.

Om nog even op de Leerplichtwet terug te komen: die wet werd pas in 1969 gewijzigd. Voortaan moesten de kinderen negen jaar naar school. In 1975 kwam daar nog een jaar bij. Tien jaar later werd de Wet op het Basisonderwijs ingevoerd. De kleuterschool en de lagere school werden samengevoegd. Voortaan genieten de kinderen minimaal twaalf jaar onderwijs, van vier tot zestien jaar, waaraan, afhankelijk van hun leeftijd, nog partiële lestijd toegevoegd kan worden.

Vincentianen

De student letteren aan de Sorbonne, Frédéric Ozanam, verweet de rooms-katholieke kerk in de sociaal-economisch moeilijke jaren van de negentiende eeuw, dat zij alsmaar de zijde van de machtigen en de rijken der aarde koos, terwijl zij voor de armen in woord en geschrift de passie predikte. Met andere woorden: concreet deed de kerk niets aan de omstandigheden van de armen. Zij had de paria's alleen nodig voor de penningen op de schaal die hen op een van de zondagse missen werd voorgehouden.

Om Rome eens te laten zien hoe het wel moest, richtte Ozanam op 23 april 1833 met een paar medestudenten in Parijs een vereniging op met een ruim omschreven doel: zelfheiliging door het beoefenen van de christelijke naastenliefde. Hij noemde zijn vereniging 'Conférence de Charité'. De stichters stelden hun conferentie onder bescherming van Sint Vincentius van Paulo, de patroonheilige van alle liefdewerken, een naam die de officieel toegekende op den duur verdrong.

Kenmerkend voor de Vincentianen was de benadering van het probleem. Ze zochten de armste financieel en van God verlaten gezinnen op met wie ze op basis van vertrouwen een relatie opbouwden. Financieel lenigen van de nood had niet de hoogste prioriteit. Zedelijke hulp had voorrang. Gezinnen die buiten hun schuld in financiële problemen waren gekomen, van wie de leden een 'braaf en oppassend' leven leidden, werden naar andere hulpinstellingen verwezen, bijvoorbeeld de parochiële armenraad.

De hoofdvestiging in de stichtingsstad Parijs werd de 'Algemene Raad' genoemd. Van daaruit werden verdere plannen ontwikkeld, voornamelijk gericht op het stichten van meerdere conferenties, vooral in gebieden met grote armoede, doorgaans de industriecentra.

Omdat al vrij spoedig bleek dat de conferentie daadwerkelijk voor de allerarmsten in de Franse samenleving opkwam, gespeend van bureaucratisch gedoe en geldverkwisting, werd het initiatief van de stichters overgenomen. In korte tijd ontstonden er in andere Europese landen eveneens conferenties, waarbij het niet bleef. Het waaide over naar de andere continenten. Alle conferenties, zowel in Frankrijk als daarbuiten, verenigden zich met de hoofdvestiging in Parijs.

Nederlandse Vincentianen

In ons land werd op 10 februari 1846 de Sint Vincentiusvereniging gesticht. Dat gebeurde in de sacristie van een kerk in de Oude Molstraat te Den Haag. Initiatiefnemer en oprichter was de heer P.J.W. de Vetter, die daarbij door drie sociaal bewogen vrienden werd geholpen. Naar Frans voorbeeld noemden zij de vereniging 'Conferentie', waaraan zij de naam 'Onze Lieve Vrouw' toevoegden. Net zoals bij de Fransen was die naam geen lang leven beschoren. Al spoedig kreeg de naam van de patroonheilige de overhand. Thans wordt de aloude conferentie meestentijds met VVN aangeduid, dat voor Vincentiusvereniging Nederland staat. Tot aan het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog kon de VVN zich in een grote mate van belangstelling verheugen, van zowel de hulpverleners als de hulpvragers. In bijna elke parochie van stad of dorp werd een vereniging opgericht. Daarna ging het wat minder met de VVN, waarvoor de toegenomen welvaart en het thans normaal gevonden recht op een bijstandsuitkering zeker belangrijke oorzaken waren. Niettemin is de VVN nog springlevend. Zij heeft zich goed aangepast aan de veranderende omstandigheden in de samenleving. Een van de dichtstbijzijnde nog bestaande verenigingen is die van Groenlo.

De Vincentiusvereniging van het aartsbisdom Utrecht en die van het bisdom Haarlem richtten in 1908 samen de Centrale Vereniging voor Kinderbescherming in hun bisdommen op. Haar statuten werden op 27 maart 1908 bij koninklijk besluit goedgekeurd. Een van de veertien geformuleerde artikelen willen wij u in onverkorte vorm niet onthouden, daar het de essentie van de vereniging weergeeft.

‘De Centrale Vereniging voor Kinderbescherming in het aartsbisdom Utrecht en het bisdom Haarlem, gevestigd te ’s-Gravenhage als onderafdeling der St. Vincentiusvereniging in Nederland, heeft ten doel duurzame verzorging van minderjarigen naar den geest der wetten van 6 februari 1901 (Staatsblad no. 62) en van 12 februari 1901 (Staatsbladen no. 63 en 64) en in het algemeen bescherming van minderjarigen.’

Het hoeft geen nadere uitleg dat met het eerste artikel wordt verwezen naar de Kinderwetten die in 1901 waren ontworpen en in 1905 van kracht werden.

Nu we summier uit de doeken hebben gedaan wat er op afstand aan de oprichting van het Sint Vincentiusgesticht in Harreveld voorafging, komen we geleidelijk dichterbij huis.

De franciscanen

De Kulturkampf was een politieke strijd die in het Duitse keizerrijk onder leiding van Von Bismarck werd gevoerd tegen de katholieken. De IJzeren Kanselier was als een van de leidende figuren bang geworden dat de aanhang van de katholieke Zentrumpartei een bedreiging zou gaan vormen voor de protestants-Pruisische elite, met wie hij sympathiseerde. Hij was vooral bang dat de katholieken in Duitsland, samen met die van Frankrijk en Oostenrijk, uit waren op een supranationale organisatie. Dat moest kost wat kost vermeden worden. Zijn compromisloze remedie ertegen: het de katholieken op vele terreinen zo lastig mogelijk maken.

Het kruis dat voor de overleden franciscanen is opgericht. Het staat nu op de parochiële begraafplaats van Harreveld. Hierboven de plaquette voor alle overledenen in de periode 1875-1909. Fotocollectie auteur.

Dat gebeurde al in 1872. In dat jaar werden huwelijken voor de kerk niet meer aanvaard. Alleen de huwelijken die voor de ambtenaar van de burgerlijke stand werden gesloten, kregen erkenning. Priesters en andere kerkelijke leiders die ertegen reclameerden, liepen grote kans het land te worden uitgezet. Toen paus Pius IX de handelingen van Bismarck in 1875 sterk veroordeelde en zijn uitgevaardigde wetten tegen de katholieken onwettig verklaarde, steeg het conflict naar het hoogtepunt. Kloosterorden met louter en alleen een religieus doel werden opgeheven. Wilden zij blijven voortbestaan, dan moesten zij maar ergens buiten de landsgrenzen een plek zoeken. Pas na de benoeming van paus Leo XIII, die jegens de Duitsers een verzoenende houding had aangenomen,

hield de strijd geleidelijk op te bestaan. Maar het kwaad was inmiddels geschied. Enkele Duitse kloosterorden streken in Nederland neer, waarvan twee in de voormalige gemeente Lichtenvoorde: de clarissen vestigden zich in de leegstaande havezate Tongerlo te Vragender en de franciscanen trokken in de havezate Harreveld. Beide gebouwen waren oud en vervallen. In het kader van dit artikel laten we de clarissen verder buiten beschouwing en gaan verder met de franciscanen.

Roelof Buynink. Fotocollectie auteur.

Op 27 mei 1875 betrokken de oudere franciscanen de havezate. Het gehele complex, de hoofdwooning, koetshuizen, schuren, vier boerderijen en de bijbehorende gronden kochten ze voor zestien duizend gulden van mevrouw Hulshof-Wiegers. Bij de transactie fungeerde Roelof Buynink uit Lichtenvoorde als tussenpersoon.

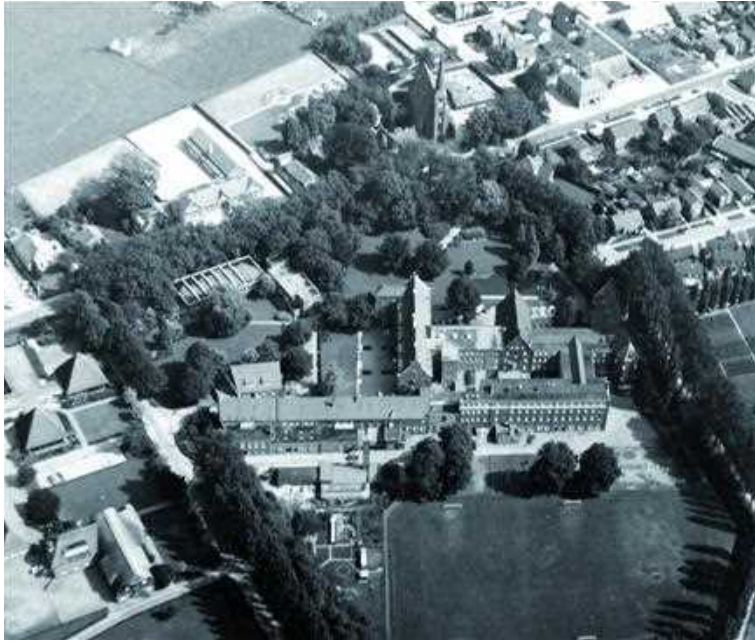
Verbouwing en nieuwbouw

Roelof Buynink, aan wie ook het timmer- en metselwerk was gegund, is met zijn mannen van meet af aan hard bezig geweest met het bouwen van nieuwe vertrekken, want het oude hoofdgebouw was veel te klein om allen te herbergen. De eerste twee gebouwen werden tegen het bestaande oude hoofdgebouw opgemetseld, zodat een tamelijk breed voorfront ontstond. Het linker deel, gezien vanuit de voorkant van het hoofdgebouw, werd ingericht als kapel en in het rechter deel werden de paters gehuisvest. Iets later verrees evenwijdig achter het brede front een geheel nieuwe vleugel voor de leden van de almaar groter wordende congregatie en studenten. In het verlengde daarvan werden aan de westkant de werkplaatsen gebouwd, waaronder een bierbrouwerij, smederij, schoenmakerij, kleermakerij, en een timmermanswerkplaats. De boerderij die werd geëxploiteerd stond achter de werkplaatsen, juist buiten de gracht. Al met al konden de franciscanen en de studenten voor een belangrijk deel met de opbrengsten van de boerderij en de producten die in de werkplaatsen werden gemaakt in hun levensonderhoud voorzien.

Het aanzien van de gehele voorgevel werd definitief bepaald door het oude, vervallen hoofdgebouw in het midden af te breken. Daarvoor in de plaats verrees een nieuw gebouw met onder meer de hoofdingang, dat een paar meter naar voren kwam te liggen. Links van de aanbouw, die volledig intact bleef, werd haaks ertegenaan en aan de voorkant iets vooruitspringend een nieuwe kapel gebouwd. Rechts van de aanbouw, die eveneens bleef staan, werd een ander gebouw opgetrokken, eveneens haaks ertegenaan en iets vooruitspringend. Beide gebouwen stonden ongeveer net zoveel naar voren als het middenstuk, zodat het gehele voorfront symmetrisch en robuust aanded. De oude kapel werd geschikt gemaakt voor andere doeleinden. Het gehele complex leende zich uitstekend voor het opleiden van gymnasiasten, waartoe in 1882 was overgegaan: het Kollege Sankt Ludwig.

Het oude gebouw, geflankeerd door de eerste twee aanbouwsels. Fotocollectie G.J.A. Eppingbroek.

De voltooide gebouwen zijn op deze luchtfoto van latere datum goed te zien. Fotocollectie auteur.

die hen zo stil en gelukkig had laten wonen. Tevens ging hun erkentelijkheid uit naar de bevolking van Harreveld, met wie ze immer goed bevriend waren geweest. Het spreekt vanzelf dat God niet werd vergeten. Zij brachten de opperste Majesteit in gezalfde woorden dank en smeekten voor de toekomst diens zegen voor hun werk af.

's Avonds werd er, met mate zo stellen wij het ons voor, een biertje uit de eigen brouwerij gedronken.

Negen jaar later verlieten de franciscanen Harreveld. In Vlodrop was een nieuw gebouw gereedgekomen dat speciaal was aangepast aan de eisen die voor het opleiden van gymnasiasten waren gesteld. Inmiddels maken ook die gebouwen, genomineerd voor de sloop, een desolate indruk.

Keuze van de locatie

In de jaarverslagen van de Sint Vincentiusverenigingen in het aartsbisdom Utrecht en het bisdom Haarlem kwam telkens de moedeloze vraag aan de orde: 'Waar moeten we in godsnaam heen met de vele weerspannige jongens van veertien jaar en ouder, wier bedorven karakter of verkeerd gedrag een verblijf in de vrije maatschappij of in het gezinsleven niet langer gerechtvaardigd is. Om niet eeuwig die vraag te stellen, droeg de hoofdraad van de Sint Vincentiusvereniging in het jaar 1907 de Centrale Vereniging voor Kinderbescherming in het aartsbisdom Utrecht en het bisdom Haarlem op om zelf een gesticht voor het opvoeden van jongens in die leeftijdscategorie te stichten en in stand te houden.

Buijninks metselaars hadden de meeste gebouwen driehoek opgemetseld. Op een aantal etages ervan werden kamers afgetimmerd van pakweg tien vierkante meter. De vloeren werden gelegd van meer dan duimsdikke planken. Alles tezamen maakte het mogelijk dat iedere gymnasiast en kloosterling een eigen kamer kreeg.

Op 27 mei 1900 werd plechtig herdacht dat de eerste franciscanen vijftienvijf jaar geleden naar Harreveld waren gekomen. Die herdenking werd in het klooster luisterrijk herdacht met muziek en zang door de studenten. In de toespraken die werden afgestoken werd veel lof toegezwaaid aan het gastvrije Nederland. Veel erkentelijkheid kregen koning Willem III en koningin Wilhelmina,

De door weer en wind aangetaste gebouwen in Vlodrop. Fotocollectie auteur.

Zonder aarzeling werd daartoe overgegaan. Beide verenigingen spraken hun voorkeur uit voor het oosten des lands. Het nieuw te bouwen gesticht moest aan tweehonderd jongens plaats bieden, acht groepen van vijftiwintig.

In het Twentse dorp Deurningen werd van de Plechelmusparochie op dinsdag 11 augustus 1908 een hofstede gekocht ter grootte van 17,5 hectare. Bij nader inzien bleek de grond voor het bouwen van een gesticht toch niet zo geschikt te zijn als vooraf werd gedacht. En de geplande nieuwbouw, zo wezen de inderhaast gemaakte berekeningen uit, viel ook nog aanmerkelijk duurder uit dan was begroot. Even bleef het bestuur besluiteloos zitten, totdat het werd geïnformeerd over het leegstaande klooster in Harreveld. Kort daarop reisden enkele afgevaardigden van de vereniging ernaartoe en namen een kijkje. De gebouwen beantwoordden voor een groot gedeelte aan hun wensen. Geheel volgens voorschrift werd het departement van Justitie ingeschakeld. Een van de hoofdambtenaren stuurde enkele deskundigen naar Harreveld, die de gebouwen uitvoerig bekeken op kwaliteit en doelmatigheid. Ook zij vonden ze geschikt voor het ombouwen tot een gesticht voor jongens. Op dinsdag 4 januari 1910 werd het complex aangekocht. De prijs was zevenenzeventigduizend gulden, waar nog een paar duizend gulden voor de achtergebleven inventaris bijkwam. En de inmiddels aangekochte grond in Deurningen? Die werd zonder veel verlies van de hand gedaan.

De verbouwing

De verbouwing werd onder leiding van de bekende Amsterdamse architect Peter Bekkers grootscheeps aangepakt. Om een indruk te geven wat de vereniging had gekocht en wat er aan de gebouwen moest worden gedaan, halen we een krantenbericht uit 1911 aan, waar nodig door ons aangevuld.

‘De gebouwen met daaromheen gelegen tuinen, alles omgeven door een gracht, beslaan een oppervlakte van 3,5 hectare, terwijl buiten de gracht gelegen aan de bezitting behorende gronden grenzen. Dadelijk na de aankoop werd met de verbouwing begonnen, die geheel in eigen beheer zou worden uitgevoerd. Het eerst werd begonnen met het afhakken van al het stukadoorswerk op muren en plafonds, ruim vijfendertigduizend vierkante meter. Heel wat puin werd naar buiten gekruid, waar het werd gebruikt voor het ophogen van het terrein en voor verharding van de wegen. De buitenmuren, zwaar en solide, konden blijven staan, doch binnen de gebouwen moest ongeveer alles vernieuwd worden. Alle houten vloeren van de zalen en kamers waren aan het eind van hun Latijn. De oude planken, twaalfduizend vierkante meter, werden er uitgebroken en vervangen door nieuwe van Amerikaans grenenhout (in een van de groepen hebben die brede planken nog tot aan de sloop van het complex dienst gedaan). De interne ruimteverdeling moest een grondige wijziging ondergaan. Het bestuur wilde een gesticht hebben geheel volgens de nieuwste inzichten; een gesticht, ingericht volgens het paviljoenstelsel, waarvoor het gebouw zich uitnemend leende. Het belangrijkste uitgangspunt van een paviljoen was de interne beslotenheid van een groep in een centraal gelegen gebouw. Ze functioneerde onafhankelijk van de andere groepen. Een belangrijke nieuwigheid was dat elke jongen een afzonderlijke, luchtige slaapkamer kreeg, voorzien van een aan de buitenkant uitkomend raam. Zulke slaapegelegenheden, gebaseerd op de jongste inzichten en eisen, bestonden in geen enkel gesticht.

Het voornaamste werk van Bekkers was de indeling van de acht paviljoens op de begane grond, twee aan de voorkant van het gebouw voor de oudste jongens en zes aan de evenwijdig daarachter gelegen vleugel voor de jongste jongens en de middengroepen.

De voor die tijd moderne groepsverblijven hadden een gezamenlijke oppervlakte van 705 vierkante meter, wat ongeveer neerkomt op 88 vierkante meter per paviljoen. Elk groepsvertrek was voorzien van een wasgelegenheid, enkele toiletten en urinoirs en een keukentje, hoofdzakelijk om iets op te warmen en de afwas te doen. Bij elk paviljoen hoorde een ruime speelplaats, die niet was afgesloten. Indien een van de pupillen ‘m wilde drossen, om wat voor reden ook, kon dat. In de vastgelegde filosofie moest Harreveld een open inrichting zijn. In het centrum van het complex kwam een ruime, luchtige gymnastiekzaal van 115 vierkante meter. Een vertrek in de rechtervleugel leende zich uitstekend om tot badinrichting te worden omgebouwd. Daarin werden veertien douches gemonteerd. In de buurt van de bestaande keuken, die intact werd gelaten, werden de bakkerij, broodkamer, kelder

en de provisiekamers getimmerd. Daarnaast werden vier politiekamers met luchtplaatsen gebouwd om, indien noodzakelijk, enkele jongens te kunnen afzonderen. Om de bereikbaarheid tussen de groepsverblijven en de algemene ruimtes te bevorderen, werden er brede, betegelde gangen aangelegd met gelambriseerde wanden.

In de rechtervleugel kwamen beneden drie klaslokalen en een ruime tekenzaal. Daarboven de slaapkamers van de pupillen. De refter, de verblijfszalen voor de broeders en de sacristie werden in de linkervleugel gebouwd, die tot plm. 1894 als kapel had gefungeerd. Aan de kapel zelf behoefde niets gedaan te worden, die was nog zo goed als nieuw. Op de begane grond van het hoofdgebouw kwamen de ontvang- en spreekkamers. Daarboven, op de eerste etage, de vertrekken van de rector, de kamers van de overste, het onderwijzend personeel en de bestuurskamer. De begane grond van de rechtervleugel werd ingenomen door drie klaslokalen en een grote tekenzaal. Op de twee verdiepingen daarboven sliepen de jongens. De kamers konden vanuit de dagverblijven gemakkelijk bereikt worden, zonder dat de ene groep op de afdeling van de andere behoefde te komen. Hetzelfde gold voor de groepen die in de andere vleugel huisden. Voor de veiligheid waren er aan de buitenkant tegen de gevel stevige metalen brandtrappen bevestigd. Aan elke slaapkamerdeur was een elektrisch contact aangebracht dat in verbinding stond met de kamer waar de zaalbroeder sliep. Als een van de kamers werd geopend, ging er een bel over en lichtte op een paneel een lampje op. De leider kon zo in een oogwenk zien wie de kamer had verlaten.

De werkplaatsen die de franciscanen hadden ingericht, werden zo goed als intact gelaten en met kleine ingrepen geschikt gemaakt voor het vakonderwijs.

Dan nog de boerderij met bijbehorende stallen en schuren. Vanwege de slechte staat waarin die gebouwen verkeerden, werd er niet veel aan verspijkerd. Dat zou zonde zijn van het geld. Men prefereerde in de nabije toekomst nieuwbouw. Maar omdat de bodem van de schatkist in de aanvangsjaren structureel zichtbaar bleef, moest daar nog lang op gewacht worden.'

Iedere wat oudere medewerker en medewerkster die de oude gebouwen nog heeft gekend, en vooral die er in heeft gewerkt, zal in bovenstaande tekst nog veel van de 'oude, vergane glorie' herkennen.

De gezamenlijke conferenties van Utrecht en Haarlem hielden op maandag 18 juli 1910 in Utrecht een vergadering, die opgewekt verliep, waar alle redenen toe was. Zij stelden tevreden vast dat het doel: het oprichten van een gesticht voor tweehonderd verwaarloosde jongens op aangename wijze vorderde. Met man en macht werd eraan gewerkt. Enkele belangrijke besluiten waren al genomen. De aartsbisschop had al een toezegging gedaan voor het aanstellen van een rector, waarvoor de zeereerwaarde heer E. Beumer werd aangewezen. En de Broedercongregatie van Onze Lieve Vrouw van Zeven Smarten had zich bereid verklaard om de verpleging en de opleiding van de jongens met liefde en zorg ter hand te nemen.

De broeders van Onze Lieve Vrouw van Zeven Smarten

De stichting van een broedercongregatie komt niet zomaar uit de lucht vallen. Meestal gaat daar een lange voorgeschiedenis aan vooraf. Bij de oprichting van de Broeders van Onze Lieve Vrouw van Zeven Smarten ging het net eender. We zullen die zo bondig mogelijk weergeven.

Pater Frentrop en pastoor Hesseveld, twee mannen uit Amsterdam die elkaar goed kenden, spraken halverwege de negentiende eeuw regelmatig met elkaar over de beroerde situatie waarin de Amsterdamse jeugd zich bevond. Ze besloten er iets aan te gaan doen. Daartoe werden ze ook nog eens door de nood gedwongen, omdat een pas gestart project in Amsterdam, een huis voor verwaarloosde jongens, binnen korte tijd begeleiders nodig had. De broeders van Maastricht, die tot dan toe voor de opvoeding van de jongens zorg hadden gedragen, zouden binnen afzienbare tijd naar hun standplaats in Zuid-Limburg terugkeren.

Een van hun vurigste wensen was het op korte termijn oprichten van een broedercongregatie. Pastoor Hesseveld schreef op 1 april 1851 een brief, gericht aan monseigneur Belgrado, de vicesuperior van de Hollandse Zending. In die brief verzocht de pater om een congregatie te mogen oprichten.

Het antwoord liet niet lang op zich wachten. Na enig overleg met zijn superieuren verleende hij op 10 augustus zijn toestemming ervoor. De naam van de congregatie: 'Broeders van de Heilige Maagd'. Overigens werd deze naam in de loop der tijd enkele keren gewijzigd. Pas in 1855 kreeg de congregatie haar definitieve naam: Congregatie van de Broeders van Onze Lieve Vrouw van Zeven Smarten, in de wandelgangen ook wel de broeders met het blauwe koord genoemd.

De congregatie startte met voortvarendheid, geïnspireerd door beide oprichters. Regelmatig traden jonge mannen tot de congregatie toe. Deze voortrekkers hebben het in de aanvangsfase van hun religieuze leven niet gemakkelijk gehad. Ze begonnen met niets, doch door hun doorzettingsvermogen en het onwankelbare vertrouwen in de Schepper, wierp hun noeste werk gave vruchten af. De overgenomen werkzaamheden in Amsterdam werden voortgezet. En dat niet alleen. De broeders zwermden uit. Ze verrichtten zegenrijk werk in 'De Heibloem' in Heythuysen, 'Stokershorst' in Nederweert, het 'Leogesticht' in Tubbergen (later in Borculo) en het Sint Vincentiusgesticht Harreveld. Allemaal gestichten voor jongens.

De werkers van het eerste uur

Het gesticht was in zoverre klaar, dat enkele groepsverblijven en bijbehorende slaapunits betrokken konden worden. Met de rest van de verbouwing was men nog in volle gang. Onder het geluid van hamers, troffels en het geschuur van met gips beladen spatels over de wanden en plafonds, arriveerden op vrijdag 24 februari 1911 de eerste drie broeders in Harreveld. Zij kregen enkele maanden later versterking van vijf anderen, onder wie broeder-overste. Allen gingen terstond over tot het schoonmaken van de opgeleverde vertrekken, waarbij heel wat handstoffers, bezems en dweilen werden versleten. Enige haast was bij de schoonmaak zeker geboden, want de eerste pupillen waren al aan Harreveld toegewezen. Doch voor we hun komst beschrijven, vermelden wij eerst nog de aanschaf van slaapkamermeubilair, textiel, eetgerei en toiletartikelen.

Een etalagepop met het habijt van een broeder van Onze Lieve Vrouw van Zeven Smarten. Fotocollectie auteur.

Het bestuur van de Centrale Vereniging voor Kinderbescherming had voor de aanschaf van linnengoed in enkele kranten een aanbesteding aangekondigd. De voorwaarden, monsters en verdere omschrijving van de artikelen waren in het gesticht ter inzage gelegd. De inschrijvingsformulieren moesten voor 11 maart 1911 aan het bestuur worden gezonden. Voor of op 25 maart werd elke inschrijver geïnformeerd aan wie de opdracht was gegund. Waar het om ging was geen kleinigheid; een complete uitzet voor tweehonderd jongens, namelijk:

- 150 ijzeren ledikanten
- 200 strozakken
- 200 kapokmatrassen
- 200 peluws
- 200 kussens
- 400 kussenslopen
- 800 lakens
- 200 zware wollen dekens
- 200 lichte dekens

- 200 moltondekens
- 400 hemden van jongens van twaalf tot veertien jaar
- 400 borstrokken
- 400 onderbroeken
- 400 paar kousen
- 100 paar klompen in verschillende maten
- 200 manchester pakken, inclusief hals en mouwenvest in verschillende maten
- 200 donkerblauwe chariotpakken (broek, jas en vest in verschillende maten)
- 400 frontjassen met boorden en toebehoren
- 400 gewone dasjes
- 100 capes
- 200 petten (Maat 52 t/m 58)
- 1200 rode zakdoeken
 - 48 tafellakens (4 x 1 meter)
- 600 handdoeken
- 100 badhanddoeken
- 200 bonte handdoeken
 - 60 servetten
 - 60 gordijnen
- 500 diepe en platte borden
- 500 ronde kommen zonder oor
- 300 messen, vorken en lepels
 - tandenborstels, kammen, borstels enzovoort.

Aan welke onderneming die interessante levering is gegund, kon niet meer achterhaald worden. Opmerkelijk is dat er vijfhonderd ronde kommen zonder oor zijn besteld. Kennelijk hadden de broeders in de andere gestichten al enige ervaring opgedaan met ‘geoorde koppen’, als u begrijpt wat wij bedoelen.

Nu konden de jongens komen, en nog wel in een open gesticht, zonder hoge muren met prikkeldraad eroverheen en tralies voor de ramen. Het geheel was wel omringd door een gracht, maar daar lagen enkele bruggen over.

De eerste jongens

Vrijdag 16 juni 1911, ongeveer vier uur in de middag. Het trammetje van Varsseveld via Lichtenvoorde naar Lievelede stopte halverwege het traject in Harreveld, juist voor de pas in rode baksteen opgetrokken overslagloods. Vier reizigers stapten uit, een volwassen man en drie jongens. Onwennig keken ze alle richtingen uit. Ze ontwaarden twee torens, een kleine en een grote, die als roepende bakens boven het frisse groen van de bomen uitstaken. Een zandweg leidde ernaartoe. De man, een vertegenwoordiger van een voogdijvereniging te Rotterdam, leidde het drietal in de richting van de torens. Tien minuten later en drie boerderijen verder stonden ze even besluiteloos te kijken voor de brug over de gracht. Vol ontzag staarden de jongens over de oprijlaan die naar een groot gebouw leidde. Langzaam liepen ze naar de hoofdingang. Hoe meer ze het gebouw naderden, hoe onzekerder hun tred. De volwassene trok aan het koord van de bel. De galmende tonen waren goed hoorbaar. Even later werd de deur geopend. Een broeder, ontzagwekkend van gestalte in zijn wijde, zwarte habijt, opende de deur en nodigde de bezoekers vriendelijk uit het gebouw te betreden. Schoorvoetend stapten de drie pupillen over de drempel en betraden de hal van het gesticht. De broeder bracht ze naar het verbouwde groepsverblijf, waar ze onder de hoede van de zaalbroeder werden geplaatst. Een weinig later nam de begeleider uit Rotterdam afscheid van de jongens. Het gesticht was officieus geopend.

De eerstvolgende maandagochtend gingen ze al naar school, waar het op 20 juli 1910 benoemde hoofd der lagere school, meester Thielen, het trio op zijn basiskennis toetste. Het resultaat ervan was hem niet meegevallen; de jongens hadden een forse leerachterstand opgelopen.

De volgende negentien jongens, zeven van het Rijksopvoedingsgesticht in Alkmaar en twaalf van een gelijknamig instituut uit Amersfoort, kwamen respectievelijk een en twee weken later aan, waarmee op een viertal jongens na al een groep was bezet. Eind december 1911 waren er reeds 83 pupillen opgenomen.

Ze konden kiezen uit negen ambachten: land- en tuinbouwer, smid, kleermaker, schilder, schoenmaker, bakker, elektricien, timmerman en metselaar. De jongens onder de twaalf jaar volgden bij hoofdonderwijzer Thielen lager onderwijs. Vanwege het grote aanbod van leerlingen kreeg hij versterking van twee hulponderwijzers.

De hoofdonderwijzer heeft niet continu les kunnen geven. In verband met de afgekondigde mobilisatie werd hij in 1914 voor het vervullen van zijn dienstplicht opgeroepen. Een goed jaar later - de Eerste Wereldoorlog ging gelukkig aan Nederland voorbij - kon hij het lesgeven weer hervatten.

Aan het ambachtelijke onderwijs, tevens een belangrijk onderdeel van de therapie, hechtten de broeders veel waarde. Ze werden stevig aan het werk gezet. Hun basisfilosofie daarbij was: de jongens moeten 's avonds moe zijn, dan halen ze ook geen kattenkwaad uit. Daar school best een grote kern van waarheid in. Niet gek dat die uitspraken nu nog in kringen van de kinderbescherming worden gebezigd, al is er wel iets belangrijks aan toegevoegd wat er toen niet was, namelijk een individuele of groepsgerichte aanpak, gestoeld op de laatste gedragswetenschappelijke inzichten, uitgevoerd door

De woning op de hoek Kerkstraat/Blaauwgeersstraat, die Thielen in 1921 betrok. Later heeft daar de familie Peij gewoond. Fotocollectie auteur.

Een klas met lagereschoolleerlingen, omstreeks 1950. Let op de moderne opstelling van de schoolbanken. Fotocollectie auteur.

sociaal geëngageerde groeps werkers en dito therapeuten.

Het vele werk en de praktische scholing, die hand in hand gingen, dienden nog een ander belang, zeker geen bijkomstigheid. Na de verwerving van de benodigde grond zorgden de land- en tuinbouwers voor de productie van bloemen, groente en aardappelen voor alle bewoners. Zelfs het voedsel voor de dieren, pluimvee, varkens en koeien, werd op de eigen landerijen verbouwd.

Meester Sieverding, een strenge doch rechtvaardige man met grote pedagogische kwaliteiten, maakte in de winterdag tijd vrij voor het geven van landbouwonderwijs. Hij gaf dat in de avonduren. Sieverding werd, net zoals in Vragender waar hij hoofd van de openbare lagere school

was, een geliefd man in Harreveld. De pupillen respecteerden hem vanwege zijn duidelijke manier van lesgeven en zijn compromisloze overdracht van gedragsregels. Groot was de consternatie bij collega's en pupillen toen na een kort ziekbed de 'Meester van de boerderij' op 20 augustus 1923 overleed.

Meester Sieverding. Fotocollectie auteur.

Onder dezelfde condities als de 'landbouwers' - veel praktisch, weinig theorie - onderhielden de schilders de gebouwen, laptten de schoenlappers de schoenen, bakten de bakkers het brood, maakten de kleermakers de kleding, timmerden de timmerlieden de deuren en kozijnen als die vervangen moesten worden, legden de elektriciens elektrische leidingen aan en smeedden de smeden smeedijzeren voorwerpen die overal in het gesticht ter verfraaiing werden neergezet. Zo had iedereen een waardevolle functie in de Harreveldse gemeenschap binnen de grachten. Functies die er toe deden, want de pupillen kregen daardoor het gevoel dat ze erbij hoorden, dat ze iemand waren en dat ze wat konden, iets wat ze thuis niet of in onvoldoende mate hadden meegekregen. Het versterkte de gemeenschapszin, een niet te verwaarlozen factor in de wereld van de kindbescherming.

Een kleine groep jongens werkte in de wasserij, de linnenkamer of de keuken. Dat waren hoofdzakelijk jongens die nog geen vak hadden gekozen, of op een tijdstip in Harreveld waren gekomen dat instromen in een bestaande vakgroep niet verantwoord was. Afbreuk aan hun zelfrespect leverden die tijdelijke 'parkeerbaantjes' niet op, want ook zij kregen van de broeders de nodige bevestiging hetgeen weer een gunstige invloed op hun toekomstige doen en laten had.

Tussen al die bedrijven door speelde de rooms-katholieke religie een grote rol. Zonder beleving van het geloof, zo was de heersende gedachte van de broeders en andere pedagogen uit die tijd, was de opvoeding niet compleet. Ter aansporing van het morgen- en avondgebed hadden de broeders alle slaapkamers voorzien van een klein eenvoudig houten kruisbeeld. In de groepsverblijven hing een groter.

Tevens werd elke morgen een mis in de kapel gelezen, waar alle jongens naartoe werden geleid. Een verkeerde benadering? Pedagogisch onverantwoord? Geenszins! Het hoorde onmiskenbaar tot die tijd. God was in de beleving van de samenleving een belangrijk persoon. Voor toekomstige gunsten werd zijn zegen afgesmeekt. Bleef die uit, dan bad men door. Werden die gunsten verkregen, dan werd hem met gebeden dank gebracht. Er kwam geen eind aan.

De kruisbeelden van de jongens zijn niet weggegooid. Ze hangen in het museum van de broeders in Voorhout. Fotocollectie auteur.

De vraag blijft hoe de verwaarloosde jeugd die katholieke religie toentertijd heeft beleefd, vooral als we er vanuit gaan dat ze er thuis minder of helemaal niets aan deden. Een haarscherp antwoord moeten we u schuldig blijven. Dat iedereen daar geheel onverschillig tegenover stond, werd gelogenstraft in enkele jaarverslagen. Regelmatig bleef er namelijk een pupil na zijn vakopleiding in Harreveld achter, maar dan als lid van de congregatie. Met gepaste trots werd daar melding van gemaakt. We zijn ons bewust dat we met de beschrijving van de vakken al een aardig eindje op de gebeurtenissen zijn vooruitgelopen, vandaar dat we overgaan naar...

De officiële opening

Al in augustus 1911 troffen de congregatie, het onderwijzend personeel, de leken en de ongeveer zestig jongens van Harreveld onder leiding van broeder-overste voorbereidingen voor de officiële opening, die op donderdag 14 september 1911 was vastgesteld. Iedereen in het huis was in de dagen ervoor druk in de weer. Eendrachtig werd alles aangepakt. Hoe meer de grote dag naderde, hoe puiker het gesticht eruit kwam te zien. Op woensdag de dertiende september werden de laatste voorbereidingen getroffen. De voorkant van het huis werd feestelijk versierd, waarbij de kleuren geel en wit overheersten. Het Heilig Hartbeeld in de bovenste nis van het voorfront werd toepasselijk met guirlandes omgeven. De grote dag. Wie in Harreveld en Lichtenvoorde een vlag bezat, stak hem uit. Rector Beumer las in alle vroegte de mis in de kapel, die werd bijgewoond door het bestuur, de broeders, het onderwijzend personeel en de jongens. Na de mis nuttigden alle kapelgangers gezamenlijk een ontbijt.

Enkele jongens waren met een broeder in alle vroegte al naar het station in Lievelede gelopen, waar ze op de rails van het smalspoor een gereedstaand personenrijtuig feestelijk voor de gasten hadden versierd. In de luwte van het rijtuig, juist voor de uitgang van het station, stond een met paard bespannen koets, welke combinatie aanmerkelijk bescheidener met versierselen was getooid. Er moest in Lievelede dus wel veel en hoog bezoek komen. Dat kwam er ook. Tientallen genodigden hadden vanuit verschillende en verscheidene opstapplaatsen in den lande de reis naar Zutphen ondernomen, waar ze zich volgens afspraak op het station verzamelden en overstapten in de trein naar Lievelede. Iets voor elf uur die ochtend reed de trein het station binnen. Tientallen mannen met een hoge zij bedekt hoofd stapten uit. Ze begaven zich naar de uitgang en stapten over in het versierde rijtuig op het smalspoor, waaraan inmiddels een locomotief was gekoppeld.

Om elf uur vertrok de extra trein met genodigden vanuit Lievelede naar Harreveld, waar ze uitstapten en waardig in de constant neerplenzende regen naar het gesticht schreden. Daar stelden ze zich op om de allerhoogste gasten te verwelkomen, die niet lang daarna in de overkapte koets arriveerden: aartsbisschop Van de Wetering en de rooms-katholieke minister van Justitie Regout. Ze werden nabij de brug over de gracht welkom geheten door onder meer de heer Koolen, de president van het Sint Vincentiusgesticht Harreveld, pastoor Snelting van de Agathaparochie Harreveld, zijn ambtgenoot Sanders van de Bonifatiusparochie Lichtenvoorde en de Lichtenvoordse burgemeester Van Basten Batenburg.

De hoge gasten werden naar de feestzaal gebracht, waar de koffie werd gebruikt. Meteen daarna schreden allen naar de kapel, waar de gebruikelijke kerkelijke gezangen en rituelen werden uitgevoerd die bij een plechtige opening hoorden. Na de kerkelijke plechtigheden werden in de zaal de gebruikelijke toespraken gehouden. Alle sprekers waren vol lof over hetgeen er in korte tijd in Harreveld tot stand was gekomen, waarbij ze elkaars bijdragen in hoge mate roemden. Na een ronde door het complex was de tijd van afscheid gekomen. Dankbaar voor hun komst werd de hoge gasten in de namiddag uitgeleide gedaan.

De eerste jaren

Op 1 januari 1916 werd het achtste en laatste paviljoen opgeleverd. Enkele dagen later was het al bewoond door vijftientig jongens, waardoor de totale bezetting uitkwam op de beoogde tweehonderd.

Door zijn moderne indeling in paviljoens was Harreveld zeer bekend geworden in de wereld van de

Nederlandse kinderbescherming. Regelmatig kwamen vertegenwoordigers van andere instituten in Harreveld een kijkje nemen, vooral als ze bouw- of verbouwplannen hadden. Bij de verwezenlijking van die plannen namen ze veel van Harreveld over. Van officiële zijde was men eveneens benieuwd naar het 'moderne Harreveld'. Veel kinderrechtters en hoge ambtenaren van Justitie reisden ernaartoe om daar te beluisteren hoe de geplaatste jongens het daar deden. Na de excursie vertrokken ze tevreden naar hun plaats van herkomst, er geheel van overtuigd dat de broeders in een modern gebouw de optimale zorg aan de jongens verleenden.

De eerste tien, twaalf jaar waren in financieel opzicht moeilijk, vooral na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in 1914. Het gesticht kreeg wel per verpleegde per dag een paar dubbeltjes rijkssubsidie, maar dat was te weinig om van te leven en teveel om van dood te gaan... Niettemin toonden de broeders zich vindingrijk. Om toch aan de nodige financiën te komen, verleenden ze in beperkte mate diensten aan de inwoners van het dorp Harreveld. Zo brachten veel dorpelingen de schoenen naar de schoenmakerij, waar ze onder toezicht van broeder-schoenmaker vakkundig door de leerlingen werden verzoold. De dorpelingen die iemand wilden verrassen met een bosje duizendschonen (de alternatieven waren dahlia's of hortensia's), konden terecht in de bloemisterij.

De schoenmakerij. Op de achtergrond staat Frans v.d. Mosselaar. Fotocollectie auteur.

Financiële aanvullingen door diensten aan omwonenden van het gesticht bleven in de toekomst noodzakelijk. Zeker na de bezuinigingsmaatregel in 1923. Harreveld werd gekort met twaalf tot vijftien cent per jongen per verpleegdag. Dat kwam hard aan. Verbouwingen en verbeteringen aan het onderwijs moesten daardoor voor onbepaalde tijd uitgesteld worden.

In januari 1921 werd Beumer opgevolgd door rector Hulshof. Dat betekende voor het gesticht een hele vooruitgang, niet zozeer omdat zijn voorganger het erbij had laten zitten, integendeel, hij had veel en verdienstelijk werk verzet, maar meer omdat Hulshof in Harreveld was geboren en het dorp en het gesticht goed kende.

De nieuwe rector was een goed priester, een geboren leider en zeer muzikaal. Nog maar pas na zijn aanstelling leidde hij harmonie Caecilia uit Lichtenvoorde in Eerbeek naar een eerste prijs in de afdeling marsmuziek. In Harreveld dirigeerde hij de zangkoren.

De sociaal bewogen Hulshof bemoeide zich op zijn manier zeer actief met de gang van zaken in het gesticht, zelfs met zaken die buiten zijn competentie lagen. Dat veroorzaakte wel eens spanningen tussen hem, de directeur en de overste van het gesticht. Doch de rector vond dat hij dat moest doen in het belang van de pupillen.

Gedurende de oprichting van de drukkerij heeft Hulshof zich niet altijd even fijngevoelig getoond. Hij gaf menigmaal dwingende adviezen aan het bestuur. Een van de redenen ervan was dat volgens hem de drukkerij in de toekomst tamelijk veel winst kon maken, waarbij het hele gesticht gebaat was. Dat de drukkerij met de naam 'Sint Joseph' met veel pijn en moeite in 1922 kon worden geopend, met los ervan een opleiding tot typograaf, komt dan ook voor een belangrijk deel toe aan zijn bezielende werk. De drukkerij heeft het gesticht geen windeieren gelegd. De typografen kregen naar behoren les van broeder Clemens in alle onderdelen van het drukkersvak en het leverde nog geld op ook, tot het maximaal toegestane bedrag. Regelmatig kwamen er opdrachten binnen van instellingen en particulieren buiten de grachten. Het bekendste boekje dat in Harreveld van de persen rolde was het in 1946 uitgegeven gedenkboek 'Lichtenvoorde 1000 jaar'. In 1930 werd de oude drukkerij vervangen door een aanzienlijk moderner gebouw, met daarin enkele van de nieuwste drukpersen.

Rector Hulshof.
Fotocollectie G.J.A. Eppingbroek.

Bij de opening van de eerste drukkerij gebeurde er meer, aanzienlijk meer. De opleiding tot typograaf kreeg een naam, namelijk 'Grafische Vakschool'. Vooral het woord 'Vakschool' in die naam is

Briefhoofd op uitgaand briefpapier van de drukkerij.
Fotocollectie auteur.

speciaal. Het bestuur van Harreveld trachtte zich met de introductie van die nieuwe naam van de oude ('gesticht') te ontdoen. Edoch... het duurde nog jaren eer die nieuwe naam door iedereen werd gebruikt. En het rare was dat het bestuur, dat nota bene de naam van de drukkerij en de grafische opleiding goedkeurde, zelf de oude naam 'gesticht' bleef gebruiken, zowel in woord als geschrift. Pas na de bezetting, in 1946, veranderde de naam gesticht in Vakschool, welke nieuwe naam nog slechts in eigen

kring werd gebruikt. Na het uitbreken van een grote brand, in januari 1948 (wij komen er in een latere paragraaf nog op terug), waarbij enkele groepsverblijven, slaapzalen en leslokalen verloren gingen, werd dat anders. De directe aanleiding was een bericht in een van de regionale kranten. De eerste de beste zin schoot het dagelijks bestuur van de Vakschool al in het verkeerde keelgat. Wij citeren:

'Woensdagavond jl. werd Lichtenvoorde plotseling opgeschrikt door het bericht dat het Opvoedingsgesticht te Harreveld in brand stond.'

Hoe het dagelijks bestuur de redactie van de krant heeft benaderd en wat het ertegen heeft gezegd of wat het heeft geëist, is niet bekend. Wel was de redactie zo sportief om in een van de volgende edities het bericht als volgt te rectificeren:

'Naar aanleiding van ons bericht over de brand in het opvoedingsgesticht van de Broeders van Zeven Smarten, wordt er onze aandacht op gevestigd dat dit gesticht, dat eigendom is van de Afdeling Kinderbescherming der Sint Vincentiusvereniging, de naam draagt van 'R.K. Vakschool.'

Zo... daarmee was er al veel rechtgezet. Zij voegde er nog met milde woorden aan toe:

'Het is een verkeerde indruk dat in Harreveld slechts 'boeffjes' worden opgevoed. Voor het merendeel zijn het ouderloze en uit de ouderlijke macht ontzette kinderen. Ze voelen zich er volkomen thuis, zodat de suggestie onjuist is als zou het toezicht der broeders pogingen tot ontvluchting moeten voorkomen.'

Om bij het onderwerp terug te keren: ongeveer gelijk met de ingebruikname van de drukkerij werd de nieuwe boerderij geopend, die op de plaats van de oude was gebouwd. Dat was geen luxe, want de oude boerderij was ondoelmatig geworden. Bovendien was zij te klein wegens uitbreiding van het grondbezit tot veertig bunder en de gestaag vermeerderende veestapel. De bouw ervan was overigens al in 1914 gepland, maar moest telkens uitgesteld worden vanwege de Eerste Wereldoorlog die in dat jaar was uitgebroken. Als zoon van het platteland heeft ook bij de realisering van de boerderij rector Hulshof zijn mening doen gelden.

Het koperen jubileum

In het voorjaar van 1924 werd het koperen jubileum gevierd. Het feest werd in kleine, intieme kring gehouden. Toch waren er enkele hoge gasten uitgenodigd om naar Harreveld te komen. Onder hen burgemeester Van der Laar uit Lichtenvoorde. Enkele mannen die vanaf de oprichting in dienst waren, dokter Besselink en meester Thielen, werden extra in het zonnetje gezet.

Aan de jongens werd uitvoerig aandacht besteed. Goed en wel na het middaguur begon het onderlinge voetbaltoernooi op de sportvelden. De dag werd besloten met een optreden van een illusionist: Professor Antonini. De man was niet alleen een uitmuntend goochelaar, maar evenzeer een aangenaam en beschaafd causeur. De jongens hebben er veel van opgestoken. Om 23.00 uur werd de dag besloten.

Zwaar weer

In maart 1934, tweeënhalf jaar voor het zilveren bestaansfeest, waren er grote moeilijkheden in Harreveld gerezen. Vanuit het bestuur van Harreveld werd er een soort brandbrief naar de broeders gestuurd. Waar ging het over? Over de teruglopende bezettingsgraad in de Vakschool. Door de crisistijd had de regering uit bezuinigingsoverwegingen er bij de rechterlijke autoriteiten en voogdijraden op aangedrongen om het aantal plaatsingen in de gestichten te doen verminderen. In korte tijd had het ertoe geleid dat er in dat jaar maar 180 jongens 'op Harreveld' verbleven, terwijl tweehonderd normaal was. Een verdere daling van het aantal jongens in de toekomst zou in financieel opzicht rampzalig zijn, temeer omdat in het verleden veel kosten waren gemaakt om het vakonderwijs te verbeteren en er in de nabije toekomst kosten gemaakt moesten worden om de meest noodzakelijke verbeteringen aan gebouwen en andere voorzieningen aan te brengen. Het bestuur wees de broeders erop dat bij een verdergaande daling het op peil houden van de voorgenomen voorzieningen in de nabije toekomst niet gehandhaafd zou kunnen worden, met alle consequenties van dien. Enige haast om het aantal verpleegden tot honderd procent op te voeren was dus geboden. Om dat te bewerkstelligen gaf het bestuur de broeders een boodschap mee. Die enigszins door ons ingekorte opdracht luidde als volgt:

'Wij doen een dringend beroep op onze medebroeders om plaatsing van pupillen - vooral die van de leerplichtige leeftijd - in het gesticht te bevorderen.'

Het bestuur bedoelde er in verholde termen mee te zeggen dat de broeders de pupillen zonder noemenswaardige gedragsproblemen niet zonder meer naar een pleeggezin moesten sturen - tot dan toe de norm - maar zo lang als mogelijk was in Harreveld houden. Daar zouden zij tot steun en voorbeeld strekken voor de pupillen die aanzienlijk moeilijker waren. Klantenbinding dus. Het bestuur deed het bedenkelijke van die aanbeveling af met de in de crisistijd nogal veel gebruikte uitspraak:

'In bijzondere tijden als deze zijn ook bijzondere maatregelen nodig en geoorloofd.'

De tip van het bestuur heeft geen lange geldigheid gehad. Door de oplopende werkloosheid, ook onder de jeugd, nam het aantal jongens dat naar een gesticht werd gestuurd toe. Gestaaag steeg de bezettingsgraad in de richting van de honderd procent. Met vertrouwen keek men uit naar het...

Zilveren jubileum

Ondanks dat het gesticht weer een normale bezetting had, bleef het bestuur waakzaam. Met het vijfentwintigjarig bestaan in het vooruitzicht, welke mijlpaal niet onopgemerkt voorbij mocht gaan, hield het de financiële touwtjes strak in handen.

Woensdagavond 11 september 1936, 19.00 uur. Op het feestterrein binnen de gracht stonden driehonderd stoelen voor een groot podium opgesteld. De eerste rijen waren voor de genodigden. Vijfentwintig jongens (voor elk jaar een) op versierde fietsen waren naar Zieuwent gefietst, waar ze het hoofdbestuur verwelkomden. In een feestelijke optocht ging de stoet naar Harreveld, waar harmonie Sint Caecilia zich vooraan in de stoet voegde. Onder pittige marsmuziek gingen de genodigden naar het feestterrein, waar ze plaatsnamen op de gereedstaande stoelen, gevolgd door de broeders en de jongens. Rector J.G. Bietenaar, die Hulshof in 1930 was opgevolgd, fungeerde als ceremoniemeester. Hij loodste de leden van de harmonie naar het podium, waar ze blijk gaven van hun kunnen. De muzikanten werden afgelost door het gemengde koor van Harreveld. Onder leiding van dirigent Jan Wieggers zongen zij een viertal nummers.

Donderdagmorgen om half zeven vond er een generale communie plaats, waar alle jongens en broeders bij tegenwoordig waren. Nadien was er een feestelijk ontbijt voor iedereen. Om half negen droeg monseigneur D. Huurdeman, de vicaris-generaal van het aartsbisdom Utrecht, in de feestelijk versierde kapel de mis op. Hij werd geassisteerd door deken J. Oosterbaan van Groenlo, pater Zonderland en rector Bietenaar.

Om 11.00 uur werden de hoge gasten verwelkomd in de aula, waar de receptie plaatsvond. De speeches die ze daar hielden gingen, zoals gewoonlijk, over de moeilijkheden van de laatste jaren, die zij in eendrachtige samenwerking hadden overwonnen. Ook nu weer roemden ze, zoals gewoonlijk, uitgebreid elkaars inzet. De receptie werd om 17.00 uur besloten door enkele gymnastiekoefeningen, die knap werden uitgevoerd door een tiental lenige jongens, waarvoor ze een klaterend applaus kregen. Het feest voor de jongens begon pas 's avonds met het optreden van een bekende revue. De sketches die werden voorgedragen waren geheel op het jonge volk afgestemd.

Bezetting

In de eerste bezettingsjaren was er nog niet zoveel aan de hand in Harreveld. Wel heeft men in 1943 nog getracht om de jongens van achttien jaar en ouder in het kader van de zo gehate Arbeidsinzet naar Duitsland te sturen, maar dat mislukte. Broeder-overste Liguori Jansen weigerde de persoonsadministratie van het Harreveldse gesticht te overleggen. Hij verwees de Duitsers en hun handlangers naar Den Haag, daar moesten ze maar verder zien. Of ze daadwerkelijk in Den Haag zijn geweest, is niet zeker. Wij menen van niet. Indien dat namelijk wel het geval was geweest, hadden ze wel een bevelschrift of iets dergelijks meegekregen om alsnog die achttienjarigen eruit te pikken en naar Duitsland over te brengen. Wel namen de Duitsers wraak. Ze verboden het drukken van het regionale weekblad 'Roomsch Leven'. Voorts namen ze de vaste zetsels van dat blad en de voorraad bedrukt en onbedrukt papier mee.

De ellende begon pas in september 1944. Alle jongens moesten het gesticht op stel en sprong verlaten, omdat de Duitsers de gebouwen nodig hadden om er soldaten in te huisvesten, de zogenoemde inkwartiering. De broeders begeleidden zo goed mogelijk de jongens per trein naar huis, een hele klus. In Harreveld stapten ze bepakt en bezakt in het boemeltje dat hen naar Lieveelde of Varsseveld bracht, al naar gelang de eindbestemming. Zij die niet naar huis konden, werden bij verwanten of goede kennissen ondergebracht. Enkele jongens kregen in het dorp Harreveld huisvesting aangeboden. Van de broeders mochten er tien blijven. Lang hebben de Duitse troepen er niet gezeten. Na enkele weken

waren ze weer weg. Ze lieten er een ongekende beestenbende achter.

In het najaar, nadat de Duitsers vertrokken waren, werd het gesticht toegewezen aan het Rode Kruis. De voortrekkers van die instantie richtten het in als noodziekenhuis. Met minimale middelen wisten de artsen het maximale te bereiken. Honderden mensen hebben hun leven te danken aan die artsen. Zij werkten onder omstandigheden die elke beschrijving tart.

Omdat in de gebouwen na de bevrijding nog verzwakte mensen werden opgenomen en verpleegd die uit Duitsland waren teruggekomen, werden de gebouwen pas in oktober 1945 voor een deel aan het bestuur van Harreveld overgedragen. Pas in mei 1946 konden de broeders weer over het gehele gebouw beschikken.

Het Rode Kruis schonk onder dankzegging aan het bestuur twee banken voor in de hal van het hoofdgebouw aan de broeders en liet bovendien als blijvend aandenken in dezelfde hal een marmeren plaquette met tekst aanbrengen. Van het hoofdbestuur van het Rode Kruis kregen broeder Liguori en broeder Bartholomeus Oosterkamp voor hun moedige en lofwaardige werk elk een zilveren medaille.

De jongens komen terug

Nu de functie van noodziekenhuis was opgeheven, konden de jongens terugkomen. Het waren echter niet de Harreveldse jongens die in september 1944 waren weggestuurd, die het eerst in Harreveld terugkwamen, maar zo'n honderd jongens van Stokershorst, die, zoals wij eerder hebben kunnen lezen, ook door de broeders met het blauwe koord werden begeleid.

Net zoals dat in Harreveld het geval was geweest, werd Stokershorst door het Duitse leger gevorderd om er soldaten te legeren. Zo goed als dat maar enigszins mogelijk was, werden de jongens voor nood opgenomen in De Heibloem in Heythuysen en in enkele particuliere gebouwen. Na de bezetting kon de groep pupillen van Stokershorst niet meer naar hun gesticht terug, want de gebouwen waren door het oorlogsgeweld zwaar beschadigd. Vandaar dat ze in oktober 1945 in Harreveld werden opgenomen. Omdat nog niet alle groepsverblijven gereed waren, werden allen in drie verblijven ondergebracht, die met spoed geschikt voor bewoning waren gemaakt. Daardoor verbleven er korte tijd een kleine vijfendertig jongens in één zaal. En de jongens van Harreveld die in september 1944 moesten vertrekken? Een deel ervan kwam na mei 1946 terug, het andere deel had inmiddels hier of daar een positie verworven of definitieve woonruimte gevonden en hoefde niet meer terug. Hun plaatsen werden spoedig ingenomen door anderen.

*De kapotgeschoten gebouwen van Stokershorst.
Fotocollectie auteur.*

Een van die jongens van Stokershorst, de heer Joep Camps, nu een man van achter in de zeventig, vertelde ons op 14 maart 2009:

“De exacte datum dat we van De Heibloem naar Harreveld zijn overgebracht, kan ik me niet zo goed meer herinneren. Het moet op een najaarsdag in 1945 zijn geweest. Des te meer denk ik terug aan de bonkende vrachtwagen waarin we werden vervoerd, een oude legertruck. Veel jongens werden misselijk; begrijpelijk, want de meeste wegen hadden veel van het oorlogsgeweld te lijden gehad. Tegen de avond kwamen we in Harreveld aan.

In het gesticht kregen we, voor

wat het slapen betreft, allen een aparte kamer. De ramen ervan konden niet geopend worden, met uitzondering van een klein ventilatieraampje erboven, waar je net een vinger doorheen kon steken. Het eten was van een bedenkelijke kwaliteit, alles was immers nog op de bon. We hoefden echter geen honger te lijden, want de porties waren wel iets groter dan we op Stokershorst gewend waren. De pap was niet door de keel te krijgen. Die werd of gezoet met sacharine, thans zoetjes geheten, of zonder suiker geserveerd. Verschrikkelijk van smaak was bijvoorbeeld de havermoutpap, waarin grote brokken brood dreven, veelal nog droog van binnen.

Aan het recreatieve element werd veel aandacht besteed. Iedere dag werd er tussen de middag aan sport gedaan, dat hoorde bij het dagrooster. Gelukkig stond meestal voetbal op het programma, een sport die mijn groepsgenoten en ik graag bedreven.

Na ongeveer een jaar werden de activiteiten behoorlijk uitgebreid en kwam zelfs de cultuur aan bod. Er werd een mandolineorkest opgericht, een toneelvereniging, een zangvereniging, een wandelsportvereniging en je kon in competitieverband meespelen in voetbalclub 'Neerlandia Boys', dat uitkwam in de GVB, een onderafdeling van de KNVB.

*De drumband onder leiding van broeder Jo van Lieshout, geheel rechts op de foto.
Fotocollectie auteur.*

Vanaf mijn tiende tot mijn dertiende jaar heb ik me gelukkig mogen prijzen in het bezit te zijn van een prachtige sopraanstem. Mijn dirigent en koorleider was de schoenmaker van het gesticht, de alom bekende en beminde broeder Hyronimus. Deze was zo onder de indruk van mijn stem, dat hij de KRO heeft aangeschreven omdat hij vond dat mijn stem voor de radio ten gehore gebracht moest worden. Ik was er zo door vereerd, dat ik van verwaandheid naast mijn schoenen ging lopen. Een medeleerling heeft me daarvan genezen. Tijdens een twist over mijn kunnen als zanger tilde hij me op en droeg me de hele smederij door, tot groot vermaak van de overige leerlingen. De jongen zette me pas neer, nadat ik was gaan huilen. Knap werk van die knul. Ik leerde snel.

De broeders wisten dus dat de jongens beziggehouden moesten worden, want in een kleine 'eenslachtige gemeenschap' die ook nog eens dag in dag uit op elkaar was aangewezen, moest er voldoende ruimte voor afreageren zijn. Sport en spel waren daar uitstekende middelen voor. Niettegenstaande de lichamelijke en psychische veranderingsprocessen die zich bij ons voltrokken, we waren met alle groepsgenoten op weg naar de jongvolwassenheid, werd daar geen aandacht aan besteed; het was een taboe! De eenslachtige samenleving werd door de broeders angstvallig in stand gehouden. De seksualiteit zat in het verdomhoekje. Vrouwen werden geweerd. In mijn beginperiode op Harreveld kwamen er wel eens moeders op bezoek. Het openbaar vervoer was nog niet goed georganiseerd, om van het slechte materieel nog maar te zwijgen. In veel gevallen konden ze op

dezelfde dag op de terugreis hun woonplaats niet meer bereiken. Een meelevende zaalbroeder zorgde er zonder bijbedoelingen voor dat die moeders in de boerderij konden overnachten. De volgende dag konden ze dan met de eerste reisgelegenheid naar huis. De gestichtleiding, die erachter kwam wat de zaalbroeder deed, vond dat dat absoluut niet door de beugel kon en verbood hem daarmee door te gaan. Het gevolg ervan was dat de moeders voortaan op eigen kosten bij 'Toebes-Boer' in het dorp een kamer moesten huren.

Alle sporten en andere goede zorgen konden evenwel niet verhinderen dat de bij de groei behorende seksuele passie bij ons een andere uitweg zocht. In een 'open' samenleving wordt die omgang van vijftienjarigen en ouder met meisjes vanzelf gereguleerd. In een mannelijke omgeving waarin het vrouwelijk element ontbreekt, ja zelfs hardnekkig wordt geweerd, zoeken de leden naar logische alternatieven; dus omgang met het type jongen dat enige vergelijking met een meisje kan doorstaan. En het lukte soms...

De ambachtsschool gaf les op uitstekend niveau. Menige leerling heeft er in zijn verdere leven veel profijt van gehad.

In 1962 ben ik voor de eerste keer terug in Harreveld geweest, samen met mijn broer, die destijds bij de broeders in Tilburg was ondergebracht. Ze bleken er in Harreveld intussen achter te zijn gekomen dat de eenslichtigheid, die eerder zo nadrukkelijk werd gehuldigd als een duurzame situatie, in het gesticht wel eens voor ellende heeft gezorgd. Daarom was men juist begonnen met het toevoegen van een groepsleidster in de groepen; volgens mij een kolossale verbetering.

We hebben broeder Hyronimus nog opgezocht, met wie ik een goede, gezonde band had. Samen hebben we herinneringen opgehaald, vooral over het koor. De broeder, inmiddels in ruste, wist nog goed dat hij me bij de KRO had aanbevolen.

Rond 1991 ben ik voor de tweede keer terug geweest. Het gesticht lag er toen totaal verlaten bij. Een hekwerk van gevlochten prikkeldraad op de toegangsbrug moest voorkomen dat iemand het complex zou betreden. Ik ben er evenwel toch overheen geklommen. Op het plein voor de ingang van het gesticht lagen de brokstukken van een meer dan levensgroot Heilig Hartbeeld dat altijd in de nis boven de toegangsdeur had gestaan.

Het was een geweldige emotionele ervaring toen ik het gebouw betrad. In de portiersloge stond nog steeds de stoel waarin de broeder van de poort zat. De volgende deur gaf toegang tot de ruimte waarin ik pianoles kreeg van broeder-administrateur.

Door de achterdeur heb ik het hoofdgebouw verlaten. Via de stalen trap bereikte ik de schoenmakerij. Het rek met vakken waarin de gerepareerde schoenen van de jongens werden geplaatst stond er nog, met onder elk vak het nummer. Ik had nummer 101.

Tegen de binnendeur van een der openstaande stalen kasten waren mededelingen geplakt. Tot mijn grote schrik ontdekte ik daartussen het bidprentje van broeder Hyronimus. De goede man was dus overleden. In de veronderstelling dat hij op het gestichtkerkhof nabij de grot was begraven, op ruime afstand achter de groepsverblijven gelegen, liep ik er op een draf naartoe. Het graf bleek te zijn geruimd. De tuinman van de pastorie, recht tegenover het gesticht, aan wie ik vroeg of hij iets wist over de ruiming, verwees me naar de plaatselijke r.-k. begraafplaats. Daar vond ik de graven van de broeders en de jongens die tijdens hun verblijf in Harreveld waren gestorven. Zorgvuldig las ik hun namen. Bij de naam G.J. Schutte gekomen, begon mijn hart sneller te kloppen. Die jongen had ik goed gekend! Mijn gedachten gingen weer een slordige vijfenveertig jaar terug in de tijd, naar dat ellendige ongeluk".

De dood van een kwajongen

"Op een ochtend schrokken de meeste jongens toen de koffiejongen tamelijk luidruchtig en onhandig de klas binnenstommelde. Normaal deed hij dat nooit. Hij keek bovendien erg bedrukt. Het was duidelijk merkbaar dat hij met zijn gedachten met iets anders bezig was. Op weg naar de meester, die hij zoals gewoonlijk koffie aanbood, fluisterde hij tegen de jongens op de eerste bank: "Er schijnt iets ergs gebeurd te zijn met Pukkie Schutte ." Het bericht ging van voren naar achteren, op fluistervolume.

De Pukkie die hij bedoelde kenden ze maar al te goed. Het was een opstandige natuur die maling had aan de regels van het gesticht, waardoor hij regelmatig in aanvaring kwam met de broeders. De meeste jongens mochten hem graag, want hij gaf door zijn vrijmoedig optreden uiting aan het algemeen verlangen naar vrijheid. Er moest inderdaad iets ernstigs met hem aan de hand zijn, want even later werd zijn jongere broer Jan weggeroepen uit onze klas. De meester ging met hem mee. Na een kreet van een klasgenoot die dicht bij het raam zat, stormde iedereen onmiddellijk naar het raam, want schuin tegenover de klas lag de werkplaats waar Pukkie de opleiding tot timmerman volgde. Daar moest het dus gebeurd zijn.

Bij de werkplaats waren heel wat jongens samengestroomd: de leerlingen van de smederij, van de schilderswerkplaats en van de schoenmakerij. Zij hadden kennelijk al eerder gehoord wat er aan de hand was en verdrongen zich nieuwsgierig rond de ingang van de timmerij, zoals de werkplaats ook wel werd genoemd. Opeens gingen de dubbele deuren open en kwamen twee mannen met een draagbaar tussen zich in naar buiten gelopen. Voorzichtig manoeuvrerend daalden ze de trappen af. Op die baar moest Pukkie dus liggen. Hij was niet zichtbaar, want er lag een wit laken over hem heen. De ziekenfrater liep met gebogen hoofd voor de twee dragers uit. De stethoscoop bungelde werkeloos in zijn hand.

Even later kwam de meester terug in de klas, zonder Jan. Hij was duidelijk aangedaan. Iedereen wachtte gespannen af wat hij te vertellen had. Nadat hij eerst iets had weggeslikt, bracht hij geëmotioneerd uit: “Pukkie heeft een zéér ernstig ongeluk gehad en is aan de gevolgen ervan zojuist overleden.”

Het werd doodstil. Iedereen zat meteen als verstijfd in de banken. Pukkie dood? Ze wilden het niet geloven. Daarna kwamen de emoties. De meesten kregen tranen in de ogen, een enkeling huilde hardop. Pukkie dood. Dat betekende dat er geen knokpartijen meer op de speelplaats zouden plaatsvinden, geen brullend gelach meer in de gangen van het gesticht, geen oppositie meer tegen de broeders. Pukkie, iedereen kende hem als een individualist met de slordige haardos en het gore bekje. Soms met kleren aan het lijf die er ondanks het strenge toezicht van de broeders vies en vlekkelig uitzagen. Die jongen zou dood zijn? Dat kon niet! Niemand aanvaardde de woorden van de meester. Het bleef weer een poos akelig stil in de klas. Daarna kwamen de vragen. Wat was er toch in vredesnaam gebeurd? De meester wist het ook niet precies, maar hij had horen vertellen dat hij zichzelf per ongeluk met een beitel had gestoken.

Later op die ochtend hoorden we de ware toedracht. Het werd bovendien als een waardevolle les aan iedereen meegegeven.

Pukkie had een sleuf moeten hakken in een balk. Hoewel ze hem hadden geleerd dat je met een beitel altijd van je af moest werken, deed hij het toch weer andersom. Er zat namelijk een behoorlijke knoest in het hout en die kreeg hij er op de veilige manier niet uit. Als hij andersom hakte, kon hij veel meer kracht zetten met de hamer. Op dat moment gebeurde waarvoor men hem al zo vaak had gewaarschuwd. De beitel schoot uit en drong vlak onder de leren riem zijn maagstreek binnen. Omdat hij op dat moment blijkbaar nog niets voelde, was hij gewoon blijven doorhakken, nu echter van zich af. Hij was er behoorlijk van geschrokken. Enige tijd heeft hij kennelijk nog gedacht geluk te hebben gehad. Spoedig daarna was hij echter naast de werkbank in elkaar gezakt en buiten bewustzijn geraakt. Zijn medeleerlingen die de toedracht van het hele voorval hadden gemist, dachten eerst nog dat hij simuleerde. Dat deed hij namelijk wel vaker, al vonden de broeders dat nooit een geslaagde grap. Zoals altijd kwam er ook nu een jongen lachend aanlopen met een emmer water, klaar om hem weer bij zijn positieven te brengen. Als hij in de gaten kreeg dat de jongen met de emmer in aantocht was, zou hij vanzelf wel overeind springen, want hij liet het nooit zover komen dat ze hem echt nat gooiden.. Pukkie sprong echter niet overeind. Hij bleef op de vloer liggen en kromp luid kreunend ineen. Met beide handen greep hij naar zijn maagstreek, gadeslagen door de jongen met de emmer water. Met ontzetting voelde deze instinctief aan dat Pukkie echt pijn had en zette de emmer neer.

De oorzaak werd daarna door de timmerbroeder snel ontdekt. Vlak onder de riem zag hij een snede in de overall, nauwelijks een halve centimeter breed. Toen hij de werkkleding op die plek openmaakte, bleek die snede ook in de huid ter hoogte van de maagstreek te zitten. Er kwam geen druppel bloed uit, daarom leek het in eerste instantie nogal onschuldig. Leek, want de ziekenfrater had niets meer voor hem kunnen doen en ook de ijlings toegesnelde dorpsarts stond machteloos. Pukkie stierf binnen twintig minuten aan de gevolgen van een maagperforatie.

Een van de ordehouders van het gesticht, broeder Cyrillus, ondernam de droevige tocht naar het gemeentehuis in Lichtenvoorde, waar hij aan de ambtenaar van de burgerlijke stand het tragische overlijden van de jongen aangaf. De verslagenheid binnen het gesticht was groot. Normaal stierven er alleen stokoude broeders. Grijszeden mannen die je had zien aftakelen, zwaar leunend op een stok en happend naar zuurstof; krom, gehandicapt, vermoeid en der dagen zat. Ze konden nauwelijks nog tot de levenden gerekend worden.

Een jongen van veertien die zomaar stierf, werd echter als verschrikkelijk bedreigend ervaren. Geschrokken kwamen de jongens tot het besef dat het ineens afgelopen kon zijn. Ze zouden daarna hun ouders en familie nooit meer zien en misschien wel jaren branden in het vagevuur, of nog erger: in de hel! Het kruisje van Aswoensdag kreeg nu pas zijn volle betekenis: "Gij zijt stof, en tot stof zult gij wederkeren".

De grafsteen waar de naam van G.J. Schutte is ingebeiteld.
Fotocollectie auteur.

Pukkie werd in een aparte kamer opgebaard. Overleden broeders werden altijd op de kruising van twee hoofdgangen neergezet, waar dan alle jongens langs moesten paraderen. Pukkies boezemvriend Paul vond dat altijd een eng gedoe en nam er dan ook met de grootste mogelijke tegenzin aan deel. Religieuzen lagen in habijt in de kist, met glimmend gepoetste schoenen. Door hun witte vingers was een rozenkrans gevlochten. De blauwe, bijna doorzichtige neus priemde omhoog naar het plafond. Paul duwde zijn voorganger dan altijd in de rug, spoorde hem aan om toch vooral op te schieten. Intussen keek hij angstig naar het 'dodenmasker', bang dat de overledene met de ogen zou knipperen, of nog erger, hem plotseling met wijd open ogen zou aanstaren!

Bij het afscheid van Pukkie ging het anders. Onder leiding van de surveillant gingen ze in groepjes van vijf naar de kamer waar de jongen lag opgebaard. Voor de deur stopte de broeder en maande met zijn wijsvinger tegen de lippen gedrukt tot stilte, alsof de dode hen zou kunnen horen. Met kloppend hart wachtte Paul zijn beurt af, ofschoon hij veel minder bang was dan anders. De kamer was in schemerdonker gehuld. Er hingen zware gordijnen voor het raam, die het daglicht bijna buitensloten. De vloer was bedekt met lichtblauw tapijt; het paste bij de kilte van de dood. Onze ogen moesten even wennen aan het schemerlicht.

Daar lag Pukkie, in een stalen ledikant, midden in de kamer, diffuus verlicht door enkele kaarsen aan weerszijden van het bed. De vlammetjes bewogen nauwelijks. Zijn hoofd rustte op een hagelwit kussen en zijn lichaam lag tot aan zijn middel onder een laken. Hij droeg een gestreept overhemd met openstaande kraag. Zijn handen samengevouwen op de borst, zonder rozenkrans. Was dit dezelfde kwajongen van een paar dagen terug? Het anders zo smoezelige gezicht was blank en gaaf. Het scheen zelfs licht uit te stralen. Zijn haar dat gewoonlijk als uitgeplozen touw aan zijn slapen klitte, was strak

naar achteren gekamd. Het leek alsof er een uit marmer gehouwen engel in bed lag. De broeder zei dat ze hem gerust mochten aanraken. Sommige jongens aaiden over het dode gezicht. Paul durfde dat niet. Ondanks de angst en weerzin voor dit dode lichaam werd hij toch getroffen door de serene rust die in de kamer van de opgebaarde heerste. Tijdens de uitvaart kon hij zijn ogen nauwelijks van de lijkstaf afhouden. Tussen die zes planken lag Pukkie. Hij wilde maar niet geloven dat deze voor altijd zou wegblijven. Vanavond tijdens het bezoek zou hij er beslist weer zijn. Broer Jan zou hem zoals gewoonlijk bij de deur opwachten.

De begrafenis en de plechtigheden eromheen waren sober. Paul kon zich naderhand niet meer herinneren of er familie van Pukkie bij was geweest. Het was een kille, mistige ochtend, de zon had nog geen kans gezien de mist te verdrijven. Aan allemaal dezelfde roestbruine gietijzeren grafkruisen met knoesten eraan die op eikentakken leken, hingen dauwdruppels. Ze glinsterden als diamantjes. Spinraggen met doorschijnende waterkraaltjes verbonden de takken van de omringende coniferen. De gebeden van de rector werden soms overstemd door het geschreeuw van varkens op de boerderij aan de overkant van de gracht en het geloei van de koeien in de stal. De rector besprenkelde de kist met wijdwater. De druppels spatten hoorbaar op het houten deksel uiteen. Vervolgens lieten vier stevige boerenknechten met behulp van twee touwen de kist voorzichtig in het graf zakken. Zij maakten een grof schurend geluid tegen het hout toen die er weer onderuit getrokken werden.

Voor ze het kerkhof verlieten, liepen allen nog eenmaal langs het graf. Iedereen mocht met een schepje wat zand op de lichtbruine kist gooien. Het bonkte en de losse korrels rolden van het deksel. Vreemd dat Pukkie straks helemaal onder het zand bedolven zou liggen maar niet eens zou kunnen stikken. In de zaal kregen we allemaal koffie met krakelingen; dat hoorde zo bij een begrafenis. Paul kon de besuikerde koekjes niet door zijn keel krijgen. Broer Jan was nog lang stil en verdrietig. Hij werd voorlopig ontzien. Meer konden ze niet voor hem doen. In zijn borstzak stak een bidprentje dat Pukkie hem de avond voor hij verongelukte was komen brengen. Hij had het als smoes gebruikt om buiten de normale bezoeken om zijn broertje te kunnen zien. Naderhand werd dit door de broeders uitgelegd als bewijs dat de jongen zijn dood had voelen aankomen.

De zaalbroeder en enkele jongens deden nog tevergeefs onbeholpen pogingen om Jan wat op te vrolijken. Ze meenden het goed, maar al snel verslaptte ook die aandacht. Na een week was Pukkie vergeten en verheugde iedereen zich op het professiefeest van broeder-overste, een feest dat op een bijzondere wijze gevierd zou worden. Mooier en uitbundiger dan wanneer het een jubileum van een gewone broeder betrof. Lekker schransen en uitvoeringen in de gymzaal: film, revue en toneel, met later op de avond koek en limonade. Er zou ook iemand optreden van de radio. Dat was in Harreveld nog nooit vertoond. Het was niemand minder dan de beroemde Kobus Kuch. Het hele gesticht was intensief bezig met de voorbereidingen. Iedere zaal zou iets op de planken brengen en daarvoor moest druk gerepeteerd worden.

Jan Schutte deed mee, weliswaar stil en enigszins afwezig, maar hij deed mee. Misschien huilde hij wel van binnen; het was nog maar zo kort geleden..."

En over de kamer waar Pukkie lag opgebaard vertelde de heer Camps naar aanleiding van zijn tweede bezoek aan Harreveld in 1991 nog:

"Een van de halteplaatsen tijdens mijn bezoek was de kamer waar Pukkie opgebaard had gelegen. Ik treuzelde, durfde de kamer niet binnen te gaan, hoewel ik dat van mezelf kinderachtig vond. Uiteindelijk ging ik toch maar naar de deur, omklemde de klink, draaide die een halve slag en gaf haar een ferme zwieper. De deur vloog open, knalde aan de binnenkant tegen de wand en veerde daarna weer terug in het slot. In een flits had ik gezien dat het blauwe tapijt, dat ik destijds associeerde met de kilte van de dood, nog steeds op de vloer lag. Ik heb de deur niet meer geopend..."

De opvoeding of resocialisering in de eerste veertig jaar

Na dit bewogen relaas van onze terugblikkende oud-pupil de heer Joep Camps willen we nu onze aandacht verplaatsen naar de opvattingen en inzichten ten aanzien van de opvoeding van de jongens en de naderende veranderingen op dat gebied.

Van de opening in 1911 tot aan de heropening in 1946, ja zelfs nog tot in de jaren vijftig, hanteerden de broeders hoofdzakelijk één opvoedingsregel. Onder het motto: 'Ledigheid is des duivels oorkussen', hielden zij de normaliter vijftientig aan hun toevertrouwde jongens zo zinvol mogelijk bezig. Hoe ze dat deden was zeker niet eng omschreven. Hoefde ook niet. De broeders hadden daarvoor hoofdzakelijk één instrument, namelijk zichzelf; hun natuurlijke overwicht om als volwassene verantwoord leiding en richting te geven aan de jongens. Hadden ze of konden ze dat niet, en was te verwachten dat ze dat ook niet zouden leren, dan kregen ze binnen de congregatie een andere functie aangeboden.

Contacten met Justitie en alle andere instellingen op het gebied van de kindbescherming die jongens naar Harreveld hadden verwezen, waren er zeker; met sommige zelfs vrij frequent. Maar al die instellingen bemoeiden zich niet onnodig met de gang van zaken op Harreveld. Ze bezaten een groot vertrouwen in het werk van de broeders, hoofdzakelijk gebaseerd op de vele goede ervaringen die ze in het verleden met Harreveld hadden opgedaan. Bij alle instellingen bezat Harreveld een goede naam. Dat er in die tijdspanne in het gesticht op het gebied van het pedagogisch handelen weinig is veranderd, is ook niet zo verwonderlijk. De gehele Nederlandse samenleving, inclusief de gestichten waar moeilijk opvoedbare pupillen naartoe waren gestuurd, was in het interbellum vrij statisch, waardoor de opvoedingsnormen bijna niet veranderden. Met andere woorden: ze bezaten een lange geldigheid.

Dat de broeders voor het uitvoeren van hun moeilijke werk geen opleiding hebben genoten, wat hier en daar nogal eens werd beweerd, is een hardnekkige misvatting. Allen hebben een gedegen opleiding gevolgd, onderwezen door vakbekwame docenten, toegespitst op de praktijk. Theoretisch waren ze minder goed geschoold, althans op pedagogisch gebied. Daar werd in de wereld van de toenmalige kindbescherming nog weinig of geen aandacht aan besteed. Toch waren er broeders die na hun werk in de zaal de moeite namen om door het lezen van boeken zich theoretisch verder te bekwamen. Ondanks dat er geen lijn in die zelfstudie zat - iedereen modderde maar wat aan - kunnen we zeggen dat de zaalbroeders van toen veel voor de jongens over hadden.

In het verhaal van Coopmans kwam reeds naar voren dat er in de jaren 1946 tot en met 1948 al het een en ander aan het veranderen was. Activiteiten die tot dan toe uitsluitend op het omgrachte 'jongenseiland' werden gehouden, enkele uitzonderingen daargelaten, werden kort na de Duitse bezetting niet meer als van deze tijd beschouwd. Dit betekende evenwel niet dat de jongens zomaar op eigen houtje het dorp in mochten. Zeker niet. Maar onder begeleiding van de zaalbroeders zochten ze voor sport en ontspanning meer en meer plekken op die buiten de grachten lagen. Regelmatig zagen de inwoners van Harreveld en Lichtenvoorde 's zomers een groep van om en nabij de twintig zingende jongens in marstempo naar het zwembad in Vragender lopen. De deelname van groepen jongens aan de Lichtenvoordse Avondvierdaagse was bijzonder groot. Het was voor de pupillen een uitje om vier avonden achtereenvolgend onder begeleiding van een broeder een paar uur te wandelen.

Het meer en meer organiseren van activiteiten buiten de gracht vereiste een andere benadering van de zaalbroeders, minder behoudend, meer progressief, een manier die ze zich nog niet eigen hadden gemaakt. Daar kwam nog wat bij: de grote maatschappelijke veranderingen die eraan zaten te komen. Ingrijpende ontwikkelingen die soms op niets waren gebaseerd, maar wel schokkend hun intrede deden. Doch voordat we daar iets dieper op ingaan beschrijven we eerst een grote ramp die Harreveld trof, en nadien de twee koninklijke bezoeken die aan de vakschool werden gebracht.

Brand

Woensdagavond 14 januari 1948, tien uur in de avond. De meeste jongens lagen al in bed. Een van de broeders controleerde zoals gewoonlijk de zalen, een gebruik dat nooit werd overgeslagen. Plotseling ontdekte hij in zaal D, later omgedoopt in groep 10, een vuurhaard. De vlammen likten al aan het plafond. De broeder aarzelde geen seconde. Onder het roepen van 'brand, brand', rende hij naar de kapel en luidde de klok. Spoedig daarop werd de brand met blusmiddelen van het gesticht bestreden door de toegesnelde broeders en enkele van de oudste jongens. Er was evenwel geen houden meer aan. De vuurzee breidde zich snel uit en de rook trok de gangen en de trappenhuizen in. Als er niet vlug

iets gebeurde, zou de verstikkende rook binnen luttele seconden de slaapzalen van de jongens bereiken. Terwijl een van de broeders de brandweer alarmeerde, ijlden de anderen naar de slaapzalen, waar ze de jongens via de externe brandtrap, die thans zijn nut bewees, naar beneden leidden. Alles ging snel en rustig. Van paniek was geen sprake.

De Vrijwillige Brandweer van Lichtenvoorde was snel ter plaatse. Doch met de twee stralen konden de spuitgasten het vuur onmogelijk bestrijden. Commandant Wegman riep de hulp in van de korpsen uit de omliggende gemeenten (Doetinchem, Groenlo, Terborg, Varsseveld en Winterswijk). Met ruim twintig stralen bestreden de gezamenlijke korpsen het vuur. Om drie uur in de nacht was men het vuur meester en konden ze geleidelijk inrukken. Doch voor zij vertrokken boden de inwoners van het dorp Harreveld de brandweelieden in die bitterkoude januarinacht hete koffie en versgebakken pannenkoeken aan.

De Lichtenvoordse brandweer bleef nog tot de volgende ochtend negen uur nablussen. Pas toen werd enigszins duidelijk hoeveel schade de brand had veroorzaakt. Vier verblijfszalen, twee slaapzalen en het theorielokaal van de Vakschool waren volledig uitgebrand. Enkele andere zalen en de lokalen van de lagere school waren gedeeltelijk verbrand. De rest van de gebouwen had grote rook- en waterschade opgelopen. De inventaris, kleding en schoeisel in die gebouwen waren verbrand of onbruikbaar geworden door de immense hitte en de waterschade. Voor nood werden een paar dagen na de brand de oudste jongens die naar de ambachtsschool gingen en de broeders die hen begeleidden ondergebracht in de gebouwen die op het terrein geen brand- en waterschade hadden opgelopen. De jongens die de lagere school bezochten werden tijdelijk overgeplaatst naar een gedeelte van het leegstaande Kamp Holterhoek. Burgemeester Van Wensen van Eibergen, die had gehoord van de beroerde situatie waarin Harreveld zich bevond, had daar zijn ambtgenoot Waals van Lichtenvoorde opmerkzaam op gemaakt. Op zijn beurt stelde Waals broeder-overste van Harreveld ervan in kennis.

Dat juist de lagerschoolkinderen naar Kamp Holterhoek werden gestuurd, was niet zo verwonderlijk. Deze school had namelijk het meest van de brand te lijden gehad. De praktijklokalen van de ambachtsschool, die op veilige afstand van de brand lagen, waren onbeschadigd gebleven. Het lag dus voor de hand dat de leerlingen van de ambachtsschool in Harreveld zouden blijven.

Lang heeft de evacuatie niet geduurd. Eind mei 1948 konden de jongens weer terug naar Harreveld, waar een passende noodvoorziening voor hen was getroffen. Pas op 8 september 1951 was de herbouw gereed. Omdat op die dag de Vakschool ook nog veertig jaar bestond, werd dat feestelijk gevierd. Net zoals dat bij vorige jubilea het geval was geweest, kwamen er weer vele hoogwaardigheidsbekleders naar Harreveld: aartsbisschop Alfrink (toen nog coadjutor), minister van Justitie Mulderije, commissaris van de koningin in de provincie Gelderland Quarles van Ufford. Ook nu weer - het wordt eentonig - staken ze in hun eerbiedige en monotone toespraken uitgebreid de loftrumpet over elkaars werk.

Nog even terugkomend op de brand: die is naar alle waarschijnlijkheid door kortsluiting ontstaan. Voor het blussen van die brand waren de brandweerkorpsen aangewezen op het water in de gracht. Dat was nauwelijks voldoende. Om in de toekomst voorbereid te zijn op een eventuele brand, werden er twee grote brandvijvers gegraven: een in de tuin voor de hoofdingang en een achter op het terrein. Van de achterste is later een zwembad gemaakt, waar de jongens veel plezier aan hebben beleefd. Bovendien hoefde men niet meer heen en terug naar het zwembad in Vragender te lopen.

Koninklijk bezoek

De Vakschool heeft zich in haar bestaan tot dusver twee keer mogen verheugen op een koninklijk bezoek.

Op 10 juni 1948 legde prins Bernhard een werkbezoek af aan de gemeente Lichtenvoorde.

In Harreveld werd hij verwelkomd door de jongens, de broeders en het bestuur van de Vincentiusstichting. De prins toonde veel belangstelling voor de jongens en het werk dat de broeders verrichtten. Onvermoeibaar liet hij zich over alles en nog wat informeren. Na enkele uren nam hij hartelijk afscheid. Na een driewerf hoera stapte hij in de limousine, op weg naar het volgende bezoek, de pastorie van de Sint Bonifatiuskerk in Lichtenvoorde.

Koningin Juliana bezocht op 5 juli 1955 Harreveld. Na de ontvangst werd zij door een bestuurslid van de instelling rondgeleid door het gebouwencomplex. Zij toonde veel belangstelling voor de vakschool. In de drukkerij bleef zij vrij lang. Na een bezoek aan de kapel werd haar weer uitgeleide gedaan.

De grote veranderingen in kort bestek

De eerste maatschappelijke veranderingen die in ons land plaatsvonden, van 1946 tot pakweg 1960, waren nog niet zo ingrijpend. Wel waren door de veranderende opvattingen de oude tot dusver gehanteerde inzichten hun geldigheid aan het verliezen. Doch de broeders tilden niet zo zwaar aan de sociale veranderingen die in de samenleving gaande waren, getuige de veelgehoorde opmerkingen: “Die bui trekt wel over” en “Het is een storm in een glas water.” Doch hoe meer tijd er verstreek, des te meer kwamen ze erachter dat de bui bleef hangen en niet was te verdrijven met de bestaande pedagogische middelen. En de nieuwe plannen die daarvoor nodig waren, waren nog niet voorhanden. Dat tezamen maakte het werk moeilijker, temeer omdat de pupillen uit de steden, die door de verschillende instanties naar Harreveld waren gestuurd, al wel enige tijd naar die moderne opvattingen hadden geleefd. Die ingezette trend zette de komende jaren in toenemende mate door.

Een gemis aan een wat bredere theoretische en praktische kennis over de achtergronden van de pupillen en de oorden waar ze vandaan kwamen, de sociale context, deed zich bij de werkers aan de basis ernstig voelen. Het was inmiddels meer dan een tekortkoming geworden; er was een achterstand in het pedagogisch handelen opgelopen. Om die achterstand niet groter te laten worden, ja die op korte termijn in te lopen, werden er enkele belangrijke maatregelen genomen, deels van overheidswege, deels door de opvoedingsinstituten zelf.

De belangrijkste maatregel die het bestuur van Harreveld trof was het aantrekken van psycholoog Theo van de Kamp, een man die goed wist wat voor veranderingen er in de samenleving in rap tempo aan het voltrekken waren. Met zijn komst, in 1960, kwam er meer lijn in de organisatie. Ofschoon hij als stafmedewerker niet direct leiding aan de broeders mocht geven, gebeurde dat wel. Het geschiedde enigszins omgekeerd. De broeders en lekenbroeders kwamen regelmatig bij hem om raad. Zelden stelde de psycholoog de vraagstellers teleur. Hij stond hen altijd met raad en daad terzijde, wat weer aan de jongens ten goede kwam. Tevens ried Van de Kamp iedereen aan om consequent het woord internaat te gebruiken.

De weverij. Fotocollectie auteur.

En het met het internaat verbonden woord Vakschool? In 1954 kregen de broeders van Harreveld via een ingewikkelde overdrachtsconstructie de licentie van de in puin geschoten ambachtsschool van Stokershorst toegewezen, waardoor de school onder de inspectie van het toenmalige Nijverheidsonderwijs kwam te staan. Sedertdien heeft Harreveld officieel een ambachtsschool. Een jaar later, op 1 januari 1954, nam de Centrale Vereniging die school van de broeders over. De ambachtsschool is daarna verder gegaan volgens de regels van het vervolgonderwijs. De zogenoemde incurante vakken, onder andere de opleiding tot typograaf en wever, werden geschrapt. Via een drie- en vierjarige Lagere Technische School werd het ten slotte de ‘Scholengemeenschap Harreveld’, een school voor Voorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs (VMBO), ondergebracht in de Aloysiusstichting. De scholengemeenschap bestaat thans uit twee locaties, een zogenoemde open en een gesloten school (‘t Anker’), ieder met een eigen directeur. Voor wat betreft de open school: op het terrein van het internaat werd in 1971 een nieuwe technische school geopend, waardoor de oude gebouwen, die nog uit de tijd van de Duitse paters stamden, voor een belangrijk deel leeg kwamen te staan.

Met betrekking tot het onderwijs aan groepsopvoeders stelde de Nationale Federatie voor Kinderbescherming te

’s-Gravenhage twee tweejarige cursussen in: de Kinderbescherming A, een basiscursus en de pittige vervolgoopleiding Kinderbescherming B. Deze opleidingen werden in bijna alle gevallen gegeven aan een van de Sociale Academies in den lande. Later volgde menige groepsleider er nog een vierjarige parttime HBO-opleiding achteraan, meestal afgestemd op het inrichtingswerk.

Aannemer Lelivelt te Lichtenvoorde verbouwde de boerderij tot paviljoens. Fotocollectie auteur.

Bestonden de groepen in 1960 nog uit twintig of iets meer jongens, door de verbouwing van de boerderij tot drie paviljoens was het mogelijk geworden de voorgeschreven bezettingsgraad per groep geleidelijk te verminderen

naar zestien à zeventien pupillen. Later werden er nog twee piramidegebouwen bijgebouwd - in 1986 afgebrand - waardoor de bezettingsgraad zakte naar vijftien pupillen. Daarentegen nam de groepsleiding per groep toe. Via twee in 1960 tot drie in 1970 en vier in 1975. Die verdubbeling aan groepsleiders noopte de directie om te zien naar lekenbroeders, omdat door de inmiddels ingezette secularisatie het aantal broederroepingen daalde en de uittrekkingen fors toenamen, vooral onder de jongere broeders. Schoorvoetend werden om en nabij het jaar 1960 de eerste lekenbroeders aangesteld, die door de jongens met meester werden aangesproken, een weinig later gevolgd door een groepsopvoedster, die juffrouw werd genoemd.

Het fenomeen meester/juffrouw in Harreveld was een grote verandering in de wereld van de broeders, waardoor er wel eens een rolverwarring plaatsvond. De overste van de congregatie had namelijk wel invloed op broeder-directeur, en wel in zijn hoedanigheid als hoofd van de broeders, maar op lekenpersoneel had hij dat niet. Toch gebeurde het wel eens dat in de beginfase de overste naar een meester of juffrouw stapte en hem of haar vertelde waar hij of zij zich aan houden moest. Uiteraard kwam dat weer bij broeder-directeur terecht, die het voorval weer met zijn overste besprak, waarbij de directeur niet al te hoog van de toren kon blazen, immers hij sprak wel tegen zijn baas. Juridisch

gezien had de overste over het lekenpersoneel geen enkel recht van spreken, tenzij hij tegelijkertijd directeur was. Doch die situatie heeft zich in Harreveld bij ons weten niet voorgedaan. Behoudens enkele leuke voorvallen heeft het weinig moeilijkheden opgeleverd.

Inmiddels had het bestuur het internaat in 1970 overgedragen aan de Frentrop Stichting, een instituut dat in 1955 door de congregatie in het leven was geroepen. De naam van de stichting is een eerbetoon aan de reeds genoemde pater Frentrop, een van de stichters van de broedercongregatie. Ongeveer tegelijkertijd liet Van de Kamp al weten dat hij niet gecharmeerd was van het oude hoofdgebouw. Hij vond dat de grote langwerpige zalen met de hoge plafonds niet meer van deze tijd waren, zeker niet voor het opvoeden van jongens. Energiek pleitte hij voor nieuwbouw, minder lomp en beter toegankelijk. Hij wist zich daarin gesteund door de directie. Samen wisten zij het bestuur van Harreveld zover te krijgen dat het ermee instemde.

Toch duurde het nog tot in de jaren tachtig eer het hoofdbestuur van Harreveld toestemming van de overheid kreeg om achter de gebouwen van de LTS (VMBO) nieuwe, modernere groepsverblijven te bouwen.

Het tabernakel met monstrans. Fotocollectie auteur

't Anker' gebouwd, een naam die we in het voorgaande reeds noemden. In het gebouw, dat in 1994 in gebruik werd genomen, worden in gesloten afdelingen de zogenaamde PIJ-jongeren behandeld; jongeren met psychiatrische storingen en/of zedenproblematiek. PIJ staat voor Plaatsing in een Inrichting voor Jeugdigen.

Nadat de pupillen het nieuwe onderkomen in gebruik hadden genomen, kwam het oude hoofdgebouw nagenoeg leeg te staan, de bijgebouwen eveneens. Het hele complex binnen de grachten werd in 1988 voor vier ton verkocht aan een projectontwikkelaar. Al na een paar maanden maakten de gebouwen een mistroostige indruk. De waardevolle voorwerpen zijn voorzichtig uit de vertrekken gehaald, vooral die van de kapel, waarna ze zijn overgebracht naar het kloostermuseum in Voorhout. Maar goed ook, want regelmatig stond nadien het oude hoofdgebouw in lichterlaaie.

In de jaren negentig werd een nieuw hoofdstuk aan Harreveld toegevoegd. De oude gebouwen, tenminste wat er nog van over was, werden in 1992 van de projectontwikkelaar teruggekocht. Spoedig werden ze gesloopt. Op de vrijgekomen bouwplaats werd

Buutn aodem

Door Frans Bonnes

't Was in zonnen olderwetsen Achterhooksen boerenzandweg. De barme aovergreuid met brömmels, varkensoor en zandblauwtjes dee met mekare stangelden um de plekskes woorbi-j ze nog 'n betjen 't lech van de zonne konden vangen. Grös en andere kruderi-je, wal gewend an schraole grond en dreugte, vulden de rest van 'n barm. Ruilvekaveling was hier neet wied uut de buurte gengs ewest en had van mooie holtwälle en weides met mooie beume greune stroken van vervaeling emaaft met keersrechte gravens der naost woorin 't raegenwater met ne rotgang woddn af-evoerd. Hier en door zag i-j nog 'n brok oer uut de baodem stekken. Dooran ko'j ok nog zeen hoo de grond der uutzag. Dikken zandweg was op de een of andere manere buutn schot eblevene. Umzeumd deur schraole weides met hier en door krom egreuid eiken hakholt was 't 'n stuk van miene wandelroute op dèn dag. 'n paar dage achter mekare zonne had 't greun veranderd in 'n stoffig tapijt, maor 'n betjen wind meek de wandeling toch plezaeriger.

Inens schot e naor baoven, as uut ne kattedulte weg-eschottene uut 't grös. 'n meter of tie:ne in de heugte bleef e 'hangen'. Fluitend, zingend, jubelnd, hoo mo'k zien zingen beneumn, an ene bie:ze deur en met raozend snelle vlöggelag zich vaste zettnd in 't hemelzwerk bleef e naor mien geveul minutenlange koning in zien 'riek'. De baas spölln daor baoven, dát was e an 't doen. Dat was ok de raedn van zien gedrag. Ne indringer, 'n ander veldleeuwerikmenneken was zo vreg ewest zien territorium binn te vleege en um dèn te imponeern begon e inens as ne jojo op en neer te dansen baovn 't veld, zien veld. 't woddn 'n gevecht van heugte en aodem. Kleine acrobataen dee ne enormen toer uuthaaldn, mekare prebeerdn te aoverbluffn met zang en bravouereus baltsgedrag. Den indringer vespölln 't. 'n paar kere al was e weg-evlaogene naor 'n ander veld, wal vlak der naost, maor egaal kwam e weer trugge. Den 'könning' wachttn 'm dan op an de rand van zien 'riek' en was 'm wéér de baas in het spel van zang en heugte. Minutenlange moch ik dat schouwspel anzeen, fascinerend in ziene dynamiek. Minutenlange ok 't ononderbrokken jubelende gezang beluustern. Too bun'k wieter-elopene, geconfronteerd met mien eigen beperking. Zonne kleinn leeuwerik wodt wal 's umschreven as 'n nieteg veugeltjen maor wee ís der hier eigenlijk nieteg?

Onder de repetities van 't mannenkoor woor'k bi-j bunne zegt ene van de dirigenten wal 's tegen ons: "Probeer die eerste vier maten van de *Battle Hymn of the Republic* nu eens op één adem te zingen". Den kleinen krachtpatser in zien grauwbroe:ne verenpáksken zol de hele *Battle Hymn* in ene bie:ze deur op zien enen aodem meuteloos können zingen. Da's ne gedachte wao'j as koorzanger wal jaloers van könt woddn. En misschien nog wal buutn aodem.

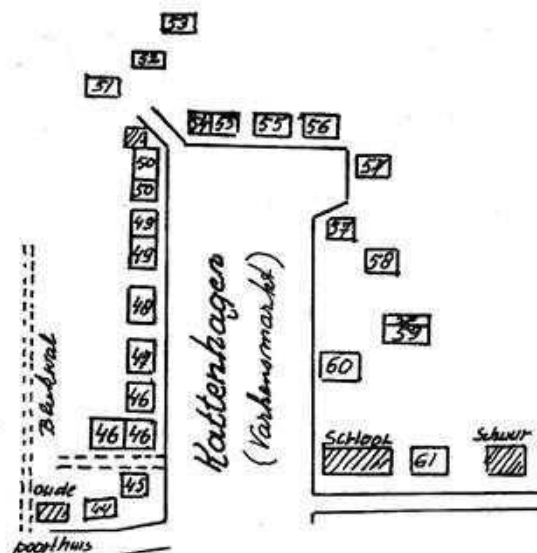
Vanuit het midden

door Gerard Willemsent

Lijst van ingezetenen van de Stad en Kring van Lichtenvoorde van 1825, aangevuld met aangetroffen aantekeningen en foto's van latere data

Deel 3 nrs 44 t/m 61 Kattenhagen (Varkensmarkt)

Schematische weergave van de gevestigde gebouwen en de huisnummering

kad.nr.	hsnr.	naam en voornaam	geb.jr. en dag	beroep/relatie	aanmerkingen
g 1364	---	schoolhuis	1815	---	eig. is De Marke van Lichtenvoorde <i>Het oude poorthuis werd in 1815 verbouwd tot schoollokaal, later deed dit pand dienst als eerste gemeentehuis</i>
g 1365	44	Holkenborg Jan Willem Elferink Jenneken Holkenborg Jan Holkenborg Dirk Holkenborg Willemina Holkenborg Johanna Kok Anna Mechtildis	1762 30 okt. 1769 26 juny 1805 10 dec. 1810 20 jan. 1802 22 jan. 1798 14 april 1757 10 nov.	timmerman vrouw timmerman zoon dochter dochter dagloonster	overl. 18 jan. 1834 <i>nr Urecht, in 1828 terug</i> <i>in 1827 terug van A. 93</i> <i>wed. v. Jan H. van Kastrop</i>
g 1366	45	Harxen van Evert Jan Raben Maria Harxen van Antony Ringelenberg Johanna Harxen van Johannes H. Harxen van Berendina Harxen van Cath, Isabella Harxen van Evert Jan Knippenborg Egbert Harxen Joannes Bern.	1769 25 aug. 1768 20 febr. 1797 2 juny 1799 --- 1809 1 april 1807 27 febr. 1809 20 dec. 1825 23 april 1744 --- 1827 14 aug.	winkelier vrouw landbouwer sch. dochter zoon dochter dochter --- z. beroep kl. zn	overl. 19 nov. 1845 <i>huwt op 27 mei 1823</i> <i>naar C. 34</i> <i>naar Amsterdam</i> <i>huwt met J.B. Kolkman</i> <i>overl. 16 dec. 1828*</i>
<i>gehuwd op 27 mei 1823 Antony van Harxen, lb. 26 jaar, zn. van Evert Jan van Harxen en Maria Raben en Joanne Ringenberg dv van Everardus Ringenberrg en Berendina Dufloor uit Vorden</i>					
<i>*overleden op 16 december 1828 in huisnr. A. 45 in de ouderdom van vierentachtig jaar Egbertus Knippenborg, echtgenoot van wijlen Maria Vonk. zn. van Wijnholt Knippenborg en Johanna Huinink</i>					
<i>aangevers: Evert Jan v. Harxen, winkelier, 58 jr en Antoni te Veluwe schoenmaker, 47 jr.</i>					

Kattenhagen

kad.nr	hsnr.	naam	geboren	beroep/relatie	aanmerkingen
g 1368	46	Veluwe te Toone Hulshof Aleida Veluwe te Jan Stammert Jan Hend. Mekes Maria	1782 11 sept. 1788 10 mert 1736 1809 1825 17 april	schoenmaker vrouw vader leerling bestedeling	+ 3.3.1828 Jan te Veluwe landbouwer 92 jr. wednr. van Berendina Gierkink zoon van Antony en Willemina Wolters
<i>Jan te Veluwe werd als eerste op het nieuwe kerkhof begraven, hij was de oudste der gemeente</i>					
	46	Alofs Willemina Ham ten Antony Ham ten Hendricus Ham ten Harmina	1769 12 dec. 1801 1807 17 juny 1810 22 mrt	moeder schoenmaker militair dochter	wed. van Gerrit Jan ten Ham Antony gaat nr. Winterswijk legerplaats Doesburg in 1839 naar A 25
g 1369	46	Reinders Toone Reinders Jan Berent Hilderink Teune Reinders Hermanus Reinders Jan Hendrik Reinders Engele M.	1756 3 okt 1788 4 febr. 1795 9 april 1822 18 juni 1823 12 okt. 1802	landbouwer landbouwer vrouw zoon zoon dochter	+ 16.2.1839 Toone is wednr. van Geertjen Nijbroek + 9.9.1828 3 jaar oud
g 1370	47	Hartman Jan Hartman Antony Hartman Engele	1770 21 april 1800 6 mei 1802 1 mrt.	landbouwer landbouwer dochter	+ 8.3.1830 Jan is wednr. van Maria Huinink Engele huwt in 1832 met Frederikus Kruij
g 1371	48	Brundel ten Manus Kevelder te Teune Brundel ten Harmina Brundel ten Aaltjen Brundel ten Jan B.	1763 14 nov. 1764 16 jan. 1800 12 april 1803 6 okt. 1772 26 nov.	pellewever vrouw dochter dochter wieldraaier	op 30 mei 1796 is in de stad nr.48 overleden Jan ten Brundel, nalatend vrouw (Anna Hulshof) en kinderen
g 1373	49	Leuk te Jan Rexink Johanna Raben Eymert	1771 25 july 1761 1785 zie vervolg nr.49	landbouwer vrouw	+ 19.5.1843 + 28.3.1818 opvolger

opgetekend
uit de D.T.B.
boeken

Trouwboek
der gem.
Lichtenvoorde

TE LÖKEN, Jacob
oud 23 jr.
geb.en wonende te
Bochold in Munsterland

o 31-12-1796
X 17-01-1797 (RK) met

Janna Rexink 1)
oud 38 jr.
geb.te Borken en
wonende te Lichtenvoorde

Getuigen: Joseph Rexink en Jan Hindrik Bokkers.

1) Afgoeding gedaan volgens relatie van den Gerichts boode
R.Buijnink voor den Richter J.Van Der Meer De Walcheren,
alhier.

RBS 1053.2 pag. 63/64

z.v. Geert Te Löken
en
Janna Hogenkamp

wed.v. Jan Berent Huesels
d.v. wijl.Berent Willem Rexink
en
wjl.Catharina Wiedenbroek

Kattenhagen

kad.nr	hsnr.	naam	geboren	beroep/relatie	aanmerkingen
g 1373	49	Raben Eymert Heusels Berendina Raben Harmina Raben Anna Maria Raben Bernardus Raben Antony	1785 8 mrt. 1795 30 sept. 1819 29 nov. 1822 16 july 1824 11 mrt. 1826 21 sept.	schoenmaker vrouw dochter dochter zoon zoon	<i>trouwt in bij J,te Leuk</i> <i>Bernardus vertrekt in 1846 naar Amerika</i>
g 1374	49	Bokkers Jan Hend. Have ten Janna Wolf Jacobus Wolf Joh.Frederikus Wolf Godefridus Kordis Harmina Wolf Anna Wolf Harmina	1766 18 febr. 1755 18 aug. 1787 27 sept. 1820 3 april 1824 16 mei 1795 13 juny 1822 23 july 1826 12 okt.	landbouwer vrouw kleermaker zoon zoon vrouw dochter dochter	+ 5.3.1836 <i>gehuwd met Jacobus</i>
g 1376	50	Pondes Engelbertus Pondes Antony	1774 3 juny 1775 2 okt.	landbouwer schoenmaker	
g 1377	50	Boekelder Jan Hend. Leuk te Harmina	1799 6 dec.	schutter	+ 7.4.1814 <i>Janna Pondes</i> <i>50 jr. wed. van Jan Hendrik</i> <i>Boekelder (Sr)</i>
g 1375	50	Doeven Jan Derk Kevelder te Harmina Doeven Jan Hendrik Doeven Gerrit Jan Doeven Antony	1784 10 mrt 1788 25 mrt. 1816 16 nov. 1819 4 okt. 1824 22 july	landbouwer vrouw zoon zoon zoon	<i>Familie verhuisd naar</i> <i>Bosch nr. 151</i>
<p><i>Gehuwd op 10 mei 1837 te Lichtenvoorde, Wilhelmus te Dorsthorst, schoenmaker, oud 29 jaren, zoon van wijlen de echtlieden Johannes Henricus te Dorsthorst en Johanna Welink en Maria Elisabeth Huinink, zonder beroep, oud 23 jaren en geboren te Aalten, dochter van wijlen Antony Huinink en weduwe Hendrina Buekers oud 47 jaar.</i></p> <p><i>Willem komt van huisnr. 86 en gaat met Maria wonen op de Varkensmarkt nr. 50.</i></p>					
					
g 1378	51	Olijslager Harmen Olijslager Henricus Hilderink Maria Olijslager Johannes Olijslager Harmanus	1759 6 mrt. 1796 2 sept. 1800 2 febr. 1793 1826 23 febr.	landbouwer landbouwer vrouw	+ 30.3.1838 (<i>weduwenaar</i> <i>van Harmina Bijvanck</i>)

Kattenhagen

kad.nr	hsnr.	naam	geboren	beroep/relatie	aanmerkingen
g 1379	52	Holweg Harmen Nijland Johanna Holweg Garrit Jan Holweg Marie Holweg Berendina Holweg Johanna Holweg Janna	1751 9 dec. 1756 6 mei 1781 27 sept. 1796 20 febr. 1804 28 july 1754 1799 10 mrt.	nachtwaker vrouw schoenmaker landbouwster naaister zonder beroep zonder beroep	+ 30.7.1831 (zoon van Derk en Chr.Lankhof) + 10.3. 1826
g 1380	53	Leuk ter Hendrik Heusels Janna Leuk ter Aaltjen Leuk ter Hendrika Leuk ter Harmina	1765 1 nov. 1758 20 jan. 1794 23 juny 1796 5 febr. 1799 18 juny	wever vrouw dochter dochter dochter	+ 1841
R.K. huwelijken Lichtenvoorde:					
nr. 333	7.2.1794	<i>In matrimonium conjunctie sunt*</i> <i>Jan Hindrik Locke et Janna Huisels</i> <i>testibus** Garrit Doppen et Gertrude Wyers</i>			* zijn door het huwelijk verbonden ** getuigen
g 1381	54	Elferink Jan Hendrik Plate te Engele Elferink Bernardus Elferink Johanna Olijslager Johannes	1765 2 sept. 1770 14 april 1803 28 sept. 1808 26 okt. 1793	bakker vrouw zoon/landb. dochter landbouwer	+ 19.1.1850 komt van A. 51
g 1382	54	Naberink Jan Wessels Jan Hoogen Teune Wessels Bernardus	1761 5 okt. 1793 27 sept. 1807 6 okt. 1826 12 okt.	timmerman wever vrouw zoon	+ 19.2.1840
<i>Gehuwd op 3 februari 1826 te Lichtenvoorde Joannes Wessels, landbouwer, 32 jaar en geboren te Neede, zoon van wijlen Bernardus Wessels en Antonia Grobben te Eibergen en Antonia Hoogen, zonder beroep, 18 jaar, geboren te Lichtenvoorde, dochter van wijlen de echlieden Antonius Hoogen en Antonia Elferink te Liichtenvoorde.</i>					
g 1383	55	Loo te Jan Hendrik Tolkamp Jenneken Boeyink Hendrik J. Schreurs Geertruid Boeyink Alberdina Boeyink Harmina W. Breda van Willem F. Sagtleven Carolina	1777 13 april 1768 6 sept. 1798 30 jan. 1800 12 nov. 1826 7 sept. 1828 4 april 1799 19 febr. 1806 13 july	dagloner vrouw landbouwer vrouw dochter dochter commies vrouw	<i>Jan Hendrik en Jenneken huwen op 19 dec.1812,zij komen van en gaan naar Aalten</i>
<i>Gehuwd op 21 mei 1825 Hendrik Jan Boeyink, 27 jaar, landbouwer, geboren te Winterswijk zoon van Albertus Boeyink en Elisabeth Brummelstroet te Winterswijk en Geertruid Schreurs, zonder beroep, 24 jaar en dochter van Harmen Jan Schreurs en Jenneken Tolkamp.</i>					
g 1391	56	Bijvanck Antony Bijvanck Harmanus	1752 23 dec. 1797 21 april	landbouwer landbouwer	+ Antony is overleden op 15 september 1830, hij was weduwnaar van Geertruid Wieggerink

Kattenhagen

kad.nr.	hsnr.	naam	geboren	beroep/relatie	aanmerkingen
g 1392	57	Pillen Derk Pillen Harmina	1776 4 april 1806 8 july	zwartverver dochter	<i>Derk was wednr. van Cath. Ubbing, hij hertrouwde met Aleida Reyerink</i>
g 1393	57	Hulshof Bernardus Olijslager Harmina Hulshof Hendricus	1797 17 sept. 1797 8 mei 1824 17 juny	blauwverver vrouw	
g 1394	58	Hulshof Josephus B. Wiechers Harmina Hulshof Jan Berent Hulshof Joh. Rebecca Hulshof Jan Hendrik Hulshof Antony Baak Anne G. Doppen Hendrica Holleweg Berendina Koning Wessel	1776 25 mrt. 1778 18 sept. 1807 19 sept. 1812 27 sept. 1816 16 sept. 1820 26 nov. 1743 1808 1799 19 juny 1790	koopman vrouw zoon dochter zoon zoon moeder dienstmeid dienstmeid knecht	+ 31.3.1857, zoon van Jan Berend Hulshof en Anna Geertruid Baak <i>vertrokken naar A.20 komt van A.99 ingekomen en weer vertrokken naar Aalten</i>
g 1397	59	Harbers Jan Berend Huinink Willemina Hartman Jannes	1784 3 mrt 1783 1 junny 1821 17 sept.	landbouwer vrouw zoon	<i>gehuwd op 30.6.1819 zoon van Tonnis Harbers en Engele Kriegers dochter van Jan Huinink en Fenne Slot</i>
g 1397	59	Rooks Abbink Jannes Hend. Vos Reindina	1753 1787 3 dec. 1785 30 mei	landbouwster landbouwer schoondochter	
g 1395	60	Manschot Derk H. Manschot Jan Hulshof Aaltjen Manschot Jan Derk Manschot Jan Hend. Manschot Antony Manschot Hendrica Manschot Antony jr. Manschot Johanna Manschot Antony sr. Holweg Marie Manschot Engelina Harxen Jan	1768 4 okt. 1794 28 nov. 1795 30 july 1797 2 april 1799 1808 18 febr. 1817 2 nov. 1820 25 aug. 1822 25 dec. 1745 21 febr. 1802 25 febr. 1826 13 febr. 1802 9 nov.	leerlooier schoenmaker jonge vrouw zoon zoon zoon kl.dochter kl.zoon kl.dochter vader dienstmeid kl.dochter knecht	<i>vertrokken naar A.22 vertrokken naar Aalten</i> <i>ingekomen van A.14</i>
<i>overleden op 31 mei 1834 Derk Hendrik Manschot, leerlooier, oud vijfenzestig jaar, wonende op A.60 te Lichtenvoorde, weduwnaar van Hendrika Schilderink, zoon van Antony Manschot en Johanna Huinink</i>					
g 1399		Derk Manschot	schuur		
g 1426		Derk Manschot	looiery		

Kattenhagen

kad.nr.	hsnr.	naam	geboren	beroep/relatie	aanmerkingen
g (934)	60	Huinink Jan Berend Weyenborg Berendine Huinink Derk Huinink Marie Huinink Gerrit Jan Huinink Antony Huinink Hendrikus Huinink Geertrui Huinink Augustinus	1782 8 okt. 1793 1 mrt 1812 9 nov. 1814 5 okt. 1817 11 febr. 1821 21 nov. 1824 11 aug. 1818 9 april 1827 17 jan.	schoenmaker vrouw zoon dochter zoon zoon zoon dochter zoon	+ 24.4.1842 <i>in 1827 naar C.17</i>

Jan Berend Huinink, zoon van Derk Huinink en Grietje Hulshof, bouwt in 1827 een nieuw huis op het Molenveld en verhuist eindejaars met zijn gezin naar dit pand, huisnummer B. 148.

g 1398	-	Schoppe achter het schoolhuis		G.H.Schepers	
g 1400	61	Schoolhuis Schepers Gerrit Hendrik Doedens Emina Hesselink Hermina Hoitink Jan Derk Essen van Joh.Albertus Hennepe Willemina	1776 15 jan. 1767 -- 1792 17 dec. 1805 21 febr. 1809 20 jan. 1822 23 sept.	schoolonderwijzer vrouw stiefdochter ondermeester landbouwer bestedeling	+ 26.1.1842 + 1.4.1844

gehuwd op 28 maart 1811 voor de huwelijkscommissaris te Lichtenvoorde, Schepers Gerrit Hendrik, 35 jaar, geboren te Winterswijk en wonende te Lichtenvoorde, zoon van wijlen Jan Derk Schepers en Harmina Knuivers en Erumina Doedens, 49 jaar, geboren te Midwolda, wonende te Lichtenvoorde, weduwe van Jan Hendrik Hesselink.

op 12 oktober 1809 is Jan Hendrik Hesselink in de Stad overleden, oud 553/4 jaar, mnalatende vrouw en kinderen

*huisnummer 61 kenden vele verbouwingen en eigenaren/bewoners in 1851 kwam hier vanuit Groesbeek te wonen burgemeester A.W.Zweers met zijn gezin. nadien nog o.a. de familie Simons, singeragentschap Willemsen, rijwielzaak Theoorus Joh.Dusseldorp * rijwiel- en taxibedrijf de broers henricus en Johann Tillman. in 1956 opende Paul Kruip aldaar zijn levensmiddelenbedrijf.*

** foto omstreeks 1930*

Sterren stralen in Vragender 2

Door Wim Scholtz

In mijn artikel 'Sterren stralen in Vragender' in *de Lichte voorde* van december 2008 komt een vervelende fout voor. Er is sprake van drie keitjesvloeren met een ster als centraal motief, twee in Vragender, één in Meddo. Er blijkt echter nog zo'n vloer in Vragender te hebben bestaan, namelijk bij boerderij Oorscot, en deze heb ik verward met die van Klein Tank. Het was de heer J.B. Siemes, die mij, via de redactie van *de Lichte voorde*, op de fout attendeerde. Hij kan het weten: hij heeft de vloer van Oorscot zelf helpen afbreken en opnieuw leggen bij museumboerderij De Lebbenbrugge in Borculo. Voor alle duidelijkheid zet ik de betreffende keitjesvloeren hier op een rij. Een heel bijzondere verzameling overigens!

- **Luikenhuis, Meddo. Zevenster.** Aan de zijkanten **zandlopers, bijenkorven, kruisen, ankers.** De vloer ligt op zijn oorspronkelijke plek.
- **Oorscot, Vragender, nu in De Lebbenbrugge, Borculo. Zesster,** omgeven door een **cirkel**, met daarin weer **twalf kleine cirkels.** Kleinere **zessterren** in de hoeken, **ruitmotieven** langs de zijden.

Johan Siemes was de schoonzoon van Jan Ikink, wonend op boerderij Oorscot, toen de keitjesvloer in 1957 werd verplaatst naar De Lebbenbrugge. Samen hebben ze de vloer daar gelegd. De grootste zorgvuldigheid in acht nemend, duurde het karwei ongeveer drie weken. De vloer had niet helemaal de juiste vorm en daarom moesten zijkanten worden aangepast en voor een deel aangevuld met 'potscheurden' (ofwel 'panenschrot'). Op 23 januari 1957 publiceerde de Gelders-Overijsselse Courant een foto, waarop de beide 'metselaars' aan het werk waren. De Meester H.W. Heuvelstichting, eigenaar van De Lebbenbrugge, ontving er f 1000.- aan subsidies voor van het ministerie van O.K. en W., de monumentencommissie van de provincie en particulieren.

- **Klein Tank, Vragender. Zesster,** omgeven door een **cirkel**, met daarin weer **twalf kleine cirkels.** Kleinere **zessterren** in de hoeken.
- **Bent, Vragender. Zesster,** omgeven door een **cirkel** met daarin weer **twalf kleine cirkels.** Op de hoeken **driehoeksmotieven.**

Van deze vloer kennen we alleen een foto, die in 1943 werd gemaakt door Bauke Lukkien, medewerker van het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem. Wanneer de vloer is verdwenen en wat ermee is gebeurd is niet bekend.

De vloer ligt op zijn oorspronkelijke plek. Boerderij Bent staat al enige jaren leeg en wacht op aanpassing voor toekomstige nieuwe bewoning. De vraag is of de aankleding van de 'kökken', dus ook van de keitjesvloer, hierbij gespaard kan blijven. Onlangs is hiervoor, in opdracht van de eigenaar, een haalbaarheidsonderzoek verricht. Er is inmiddels ook een verzoek voor een bestemmingsplanwijziging ingediend, omdat de boerderij met moderne aanbouw momenteel geldt als één woning. Dat moeten er dan twee worden. Vervolgens moet de monumentenstatus voor de oude boerderij worden aangevraagd, die dan ook geldt voor de vloer. De monumentencommissie is hier in elk geval voorstander van. Ten slotte zal dan nog de oude keuken op de een of andere manier geschikt moeten worden gemaakt voor modern gebruik. Een spannend proces!

Voor de symboliek en overige gegevens verwijs ik naar mijn artikel in *de Lichte voorde* van december 2008. Graag wil ik de heer Siemes bedanken voor zijn tip, die mij in staat stelt het verhaal te completeren. Het betreft hier tenslotte wel een verzameling van heel bijzonder, hoogstwaarschijnlijk uniek cultuurhistorisch erfgoed!

Luikenhuis, huidige situatie.
foto auteur

Oorschot 1956.
fotocollectie J.B. Siemes, Vragender

Klein Tank 1943
foto Bauke Lukkien, collectie Nederlands
Openluchtmuseum, Arnhem

Bent, huidige situatie.
foto auteur

'De Meister', een Lievevelder boerderijnaam aanvulling door een lezer

Door Ben Marijnusse

Met stijgende belangstelling heb ik het verhaal 'De Meister', een Lievevelder boerderijnaam in periodiek nr. 58 gelezen. Graag wil ik hierbij de volgende aanvulling geven, uit de tijd van de oorlog, vooral om de familie Ottink te bedanken. Daarmee wil ik niet zeggen dat mijn vader - in die tijd hoofd van de Antoniuschool in Lieveelde - dat destijds niet heeft gedaan. Ik wil dat alsnog doen namens de leerlingen van die school van 64 jaar geleden. Daar was ik er toen een van.

Deze boerderij 'De Meister' heeft ooit wel degelijk een onderwijsfunctie gehad, namelijk tijdens die Tweede Wereldoorlog. En dat kwam zo.

Na de landing van de geallieerde strijdkrachten in Normandië, op 6 juni 1944, slaagden de Engelse en Amerikaanse jagers en bommenwerpers er steeds beter in om in de lucht meester te worden. Ze bestookten niet alleen de Duitse steden, maar ook de aanvoerlijnen in de bezette gebieden. Spoorlijnen en wegen waren, vooral bij heldere dagen, niet veilig. Een van de belangrijkste spoorlijnen naar en van het Ruhrgebied was de lijn door de Achterhoek die van Winterswijk naar Zutphen liep. Deze lijn werd geregeld getroffen door bommen, waarbij in Lieveelde ook burgerslachtoffers te betreuren waren. Vandaar dat de bezetter iedereen die te dicht bij de spoorlijn woonde of werkte, in 1944 gelastte te vertrekken. Ook de Lieveeldse school lag in de gevarenzone, en mocht dus niet meer door de onderwijskrachten en leerlingen worden bezocht.

Omdat mijn vader en zijn personeel vonden, dat de kinderen de lessen niet mochten missen, vroeg hij de medewerking van twee Lieveeldse families. Ten noorden van de spoorlijn was dat de familie Klein Avink ('Paske') en ten zuiden de familie Ottink 'Meister' aan de Stegge. De spoorlijn was de scheidslijn, omdat het te gevaarlijk was deze over te steken.

De familie Ottink stelde de grote keuken ter beschikking. Aan de muur werd een schoolbord gehangen. Als ik het me goed herinner, stonden er ook schoolbanken. De open ruimte tussen de schuren en de weg was speelplaats. Alleen als het bewolkt was, waardoor er niet gevlogen werd, mochten we daar spelen. Bij gevaar moesten we snel naar binnen.

Mijn vader had een bewijs op zak dat hij met de fiets beide locaties kon bezoeken. Voetballen was de favoriete sport van de jongens. Omdat ballen niet meer te koop waren, werden ze door de zonen van Hendrik te Brake, de aannemer, zelf gemaakt van lege in elkaar gepropte cementzakken. De prop werd bij elkaar gehouden door een net van touw. Door ervaring werden die 'ballen' steeds beter. Ze konden alleen over de grond worden gespeeld. De doelen bestonden uit twee oude klompen. Later zetten we als goalpalen takken in de grond, omdat die niet zo gemakkelijk te verschuiven waren. (!) Het behoeft geen betoog dat de lesdagen zeer onregelmatig waren, maar er was tenminste onderwijs. In die dagen werd de onderwijzer nog meester genoemd en zo kwam dus de meester naar 'De Meister', waar zo goed en zo kwaad als het ging onderwijs werd gegeven. Ik meen dat deze aanvulling de naam van de boerderij alle eer aandoet.

Reactie van Nic Adema, schrijver van bedoeld artikel, in de Lichte voorde, nr. 58:

Met belangstelling heb ik deze 'aanvulling' gelezen. Dat op 'De Meister' in de oorlog '40-'45 onderwijs is gegeven, wist ik wel; mevrouw Rensing heeft het me verteld. Deze onderwijsactiviteit kan echter niet de oorzaak van de naam zijn, aangezien die al in 1900 bestond. De heer Marijnusse beweert dat overigens ook niet. Toch is dit een interessante aanvulling op mijn artikel. Bovendien is het een mooie stimulans voor andere lezers om – als ze dat nodig vinden – ook te reageren op een verhaal. Ben, bedankt voor deze reactie.

De heer B.J.A. Marijnusse, geb. 21-09-1888 te Groenlo, overleden 30-03-1965 te Lichtenvoorde. Op de achtergrond een deel van de schoolplaat 'Knaagdieren' van M.A. Koekkoek, uit de vermaarde serie van de uitgever Boerman en Knip (Informatie van Martin Kamperman, Harreveld). Fotocollectie B. Marijnusse

*Boerderij 'De Meister' aan de Stegge 10, Lieveelde, nu bewoond door de familie Harbers.
Foto: Henk Hanselman*

Lezing en excursie Bentheim

Door Arnold Pluimers

In 2009 heeft de werkgroep 'Excursies en lezingen' de Bentheimer zandsteen centraal gesteld in haar activiteiten, nadat er in 2008 al een redactioneel artikel aan was gewijd (de Lichte voorde no. 57, december 2008, blz 43).

De eerste activiteit betrof een lezing van Arend J. Heideman uit Gelselaar tijdens onze algemene vergadering op 25 maart 2009.

De inleider voerde ons met zijn prachtige dvd over Bentheimer putten door de mooiste plekken van Twente en deels ook de Achterhoek. Volgens de alom bekende schoolmeester Heuvel stammen de putten uit de 18de eeuw en later. (1700-1850). Het onderzoek dat Heideman instelde en dat geresulteerd heeft in zijn boekwerk *Bentheimer putten van levensbron tot tuindecoratie* (uitgave 2005) leert ons dat er al veel eerder putten in onze omgeving waren doordat hij ontdekte dat sommige putten van jaartallen waren voorzien. Het tot nog toe oudste exemplaar staat in Gelselaar voor de boerderij 'Stokkink' en dateert uit 1575. Het materiaal werd kant en klaar per as vervoerd door de regio vanuit Bentheim. Dat is waarschijnlijk ook de reden dat ze maar in een relatief kleine cirkel rond Bentheim voorkomen. Het moest met paard en wagen in een dag op de plaats worden gebracht. Dat er in Lichtenvoorde geen putten zijn gevonden zal hoogstwaarschijnlijk met de slechte bereikbaarheid te maken hebben gehad.

De Bentheimer zandsteen werd niet alleen voor putten gebruikt maar ook voor andere (gebruiks) voorwerpen, zoals doopvonten, preekstoelen, grafstenen, vloertegels, voeder- en drinkbakken voor paarden en varkens - de welbekende 'zompen' - muurfonteinen, grensstenen maar ook schampstenen bij boerderijen, slijp- en maalstenen en uiteraard voor bouwwerken. Voorbeelden van grote bouwwerken zijn o.a. de Sint Plechelmusbasiliek in Oldenzaal en het huidige koninklijk paleis op de Dam in Amsterdam. Ook in meerdere kastelen in de regio, zoals Singraven, kasteel Verwolde, de Deventer Waag en in het kasteel Weldam is het materiaal toegepast.

De graven van Bentheim beschouwden de winning van de zandsteen als een 'heerlijk recht'. Zij voerden handel in de zandsteen, die voor een groot deel via Nederlandse handelaren gestalte kreeg. Ook werden er groeves verpacht.

Het transport ging in de regio per as, maar voor verdere bestemmingen ging het met zompen over de Vecht naar Zwolle en vandaar per schip verder.

In de middeleeuwen waren er veel rechten/vóórrechten voorbehouden aan de keizer of de koning. Dit was geregeld in 'Regalien'. De delfstoffen, waaronder ook de zandsteen, het 'Bentheimer Gold', werd gerekend, vielen onder het 'Bergregal'. Meerdere Duitse vorsten hebben zich decennia- tot eeuwenlang verzet tegen de keizerlijke voorrechten en bij het verdrag van Munster (1648) is ook deze affaire definitief geregeld in het voordeel van de vorsten, in Bentheim de graven van Bentheim. Het toezicht op de 'Bergwerke' werd in handen gegeven van een 'Bergmeister'. Een tijdlang was boter het betaalmiddel voor de zandsteen. De graven van Bentheim hebben tot 1935 de monopoliepositie in de zandsteenhandel uitgeoefend. Toen kwam er langzamerhand een andere machthebber.

Het werk in de steengroeves was zwaar en gevaarlijk. Dat laatste niet alleen door vallende steenbrokken maar vooral door het stof dat de arbeiders inademen, wat een soort van silicose tot gevolg had. Het ging gepaard met bronchitis en longontsteking, met de dood als gevolg. Een derde van de werkers was op 30-jarige leeftijd al overleden en een leeftijd van 40 jaar werd maar zelden gehaald. De ziekte was bekend als 'Kuhlpiep'. Bij het Schloss Bentheim staat een standbeeld van de 'Kuhlkerl' (zie foto), als eerbetoon aan de noeste werkers. In Nederland is in 1952 een wet van kracht geworden die het verbiedt Bentheimer zandsteen te verwerken als er geen goede beschermingsmaatregelen worden genomen.

Standbeeld van de 'Kuhlkerl'.

Laagsgewijze structuur

Met deze wetenschap gingen ongeveer 25 leden van de VOL op zondag 24 mei 2009 op weg naar Bentheim om aldaar het 'Sandsteinmuseum' en het Schloss Bentheim te bezoeken. Voor beide locaties was een gids ingehuurd die uitleg gaf van het geheel. Zo leerden we dat het zandsteenplateau zich uitstrekt van Gildehaus tot Schüttorf, een afstand van nauwelijks 7 km. De zandsteenlagen komen in dat gebied aan de oppervlakte en als je dan hoort dat deze lagen 125.000 jaar oud zijn dan krijg je een heel nietig gevoel. De kwaliteit zandsteen uit Gildehaus is minder goed dan die uit Bentheim en werd daarom ook meer voor gebruiksvoorwerpen toegepast.

De Bentheimer zandsteen is als een spons: neemt water op bij nattigheid en zweet het uit bij warmte. Het is dan ook uit den boze om er een coating op aan te brengen die het zwart worden tegengaat. De zandsteen moet kunnen ademen, anders gaat hij kapot. De Rijksgebouwendienst heeft deze fout bijna gemaakt bij het Paleis op de Dam.

De Bentheimer leende zich beter voor de bouw maar heeft en had als nadeel dat het op den duur zwarter wordt. In het museum waren een groot aantal voorwerpen uitgesteld, waaronder zelfs

Zandstenen doopvont in het Sandsteinmuseum.

Sculptuur van zandsteen.

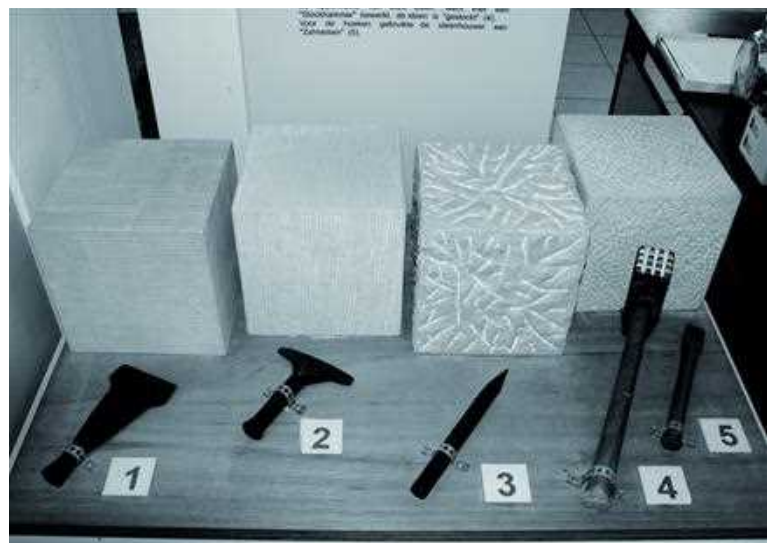
figuratieve kunstvoorwerpen. De eerste voorwerpen van zandsteen zijn beduidend ouder dan de putten en dateren vanaf rond het jaar 1000.

Na het bezoek aan het Sandsteinmuseum volgde een rondleiding door het Schloss Bentheim.

De entree gaat via het Oberes Tor, waar de gids ons verwelkomt. Deze poort is gebouwd door de Nederlandse bouwmeester Vingboom (1614-1679). Het begin van de bouw dateert uit ongeveer 1200 en is in romaanse stijl uitgevoerd. Later zijn ook gotische elementen toegepast. De tuin rond het kasteel is pas 30 jaar oud en is in Versaille-stijl aangelegd. Het kasteel de Kronenburg stamt oorspronkelijk uit de 12de eeuw, maar heeft in de 19de eeuw haar huidige vorm en uitstraling gekregen. Het kasteel voorzag in alle behoeften van de bewoners. Uiteraard was er een waterput. Die werd gevoed door een 23 meter diepe bron, maar ook voedselvoorraden werden er aangehouden, zodat er in geval van belegering een tijdlang op kon worden geteerd. Er waren chique verblijven voor bewoners en gasten, waartoe ook

koningin Emma behoorde, en minder chique onderkomens voor personeel. De kruittoren is ook in de 11de/12de eeuw gerealiseerd maar heeft in de 16de eeuw nog wat wijzigingen ondergaan. Tegen de muur, met een dikte van 5 meter, staat het beeld van de Herrgott van Bentheim, een getuigenis van het christendom. Voorts zijn er paardenstallen en stallingen voor de koetsen. Een kerker ontbreekt natuurlijk niet en ook een kerk is aanwezig: de Katharinenkirche met zijn uit de romaanse tijd stammende 'Bingelturm'. Deze toren is in 1778 bij een orkaan verwoest en daarna in de huidige vorm herbouwd. Er is zelfs een alchemieruimte. Het zoeken naar en het proberen te maken van goud werd ook daar beoefend. Het Periodieke Systeem der Elementen was toen nog niet ontdekt.

De deelnemers aan de excursie konden terugzien op een zeer interessante en informatieve middag.

Tafel met steenhouwersgereedschap. De foto's bij dit artikel zijn van de auteur.

Vereniging voor Oudheidkunde exposeerde in de bibliotheek

Lichtenvoorde

Door Theo Withag

In de zeven vestigingen van de Bibliotheek Oost-Achterhoek werden van maart tot en met mei 2009 activiteiten georganiseerd onder de titel 'Kleurrijk erfgoed', in de breedste zin van het woord. De staf van de bibliotheek Lichtenvoorde verzocht ons eind februari 2009 medewerking te verlenen aan activiteiten door middel van een foto-expositie. Helaas was het te kort dag om vóór de opening van de heringerichte bibliotheek op 12 maart 2009 al iets te kunnen exposeren en moest de expositie wegens tijdgebrek bovendien worden opgesplitst in een serie van drie delen.

Foto-expositie 'Vragenderveen'

Van 13 maart tot 4 mei 2009 was de expositie 'Vragenderveen', die tot stand was gekomen met medewerking van de Stichting Marke Vragenderveen, te bezichtigen. Genoemde stichting had voor deze expositie welwillend prachtige foto's over de flora en de fauna van het veen en het turfsteken in bruikleen ter beschikking gesteld. Langs deze weg alsnog hartelijk dank daarvoor.

Foto-expositie Bibliotheek Lichtenvoorde van verleden tot heden

De voorloper van de huidige bibliotheek was de parochiebibliotheek, opgericht omstreeks 1946, in het Patronaatsgebouw aan de Patronaatsstraat. Die bood slechts streng geselecteerde stichtelijke boeken ter lezing aan. In 1971 verhuisde de bibliotheek naar een door de Raiffeisen Bank verlaten pand aan de Dijkstraat en werd bij die gelegenheid omgedoopt tot openbare bibliotheek. Die werd al gauw te klein. De pastorie van de dominee, De Wehme, aan de Dijkstraat, moest in 1983/1984 plaatsmaken voor het huidige bibliotheekgebouw.

Tentoongesteld werden foto's uit het verleden tot en met de feestelijke opening op 12 maart 2009 van de heringerichte 25-jarige bibliotheek aan de Dijkstraat 2a te Lichtenvoorde.

Deze expositie was te bezichtigen van 3 april tot en met 29 mei 2009.

Foto-expositie 'Molens voorheen en nu'

Zonder molens die het graan maalden konden de bakkers in vroegere tijden geen brood bakken. De molen moest zich bevinden in de nabijheid van de boeren die het graan ter maling aanleverden, daar het transport van het graan hoofdzakelijk per kruiwagen geschiedde. Vandaar een grote molendichtheid. De ex-gemeente Lichtenvoorde alleen al telde maar liefst zes korenmolens en daarnaast ook nog eens twee rosoliemolens. In het midden van de vorige eeuw zijn nagenoeg alle molens gesloopt omdat men was overgegaan op elektrische aandrijving. Over zijn nog de Hermien in Harreveld en De Vier Winden in Vragender. Van de rosoliemolens is nog slechts één maalvaardig museumexemplaar over. Het staat in museum Erve Kots in Lievelede.

Een nieuwe generatie molens is in aantocht, namelijk de windmolen ter opwekking van energie. De foto's van de opbouw van de acht windmolens in het windmolenpark Hagenwind in 2008 (het eerste windmolenpark in de Achterhoek) waren te bekijken op een laptop in de bibliotheek. Helaas kon deze verouderde laptop de grote fotobestanden niet voldoende aan en werkte daardoor enorm traag. Na enkele dagen werd die buiten bedrijf gesteld. Jammer.

Deze expositie was te zien van 4 mei tot en met 29 mei 2009.

Volgens de medewerkers van de bibliotheek waren alle drie exposities door veel bibliotheekbezoekers met grote interesse bekeken. De exposities werden verzorgd door Gerhard Eppingbroek en Theo Withag.

Ons zoekplaatje

Door Gerhard Eppingbroek

Geachte lezer, op het zoekplaatje uit periodiek nummer 58, de foto van de aanbidding van de petitie tegen het komplan, kregen we meerdere reacties. Ze kwamen van mevrouw Derksen, mevrouw te Molder en de heren Lubbers, Withag, Wassink en Th. Steentjes. Onze hartelijke dank hiervoor. Als namen kregen we aangereikt: 1. Locoburgemeester Hans Bulte; 2. Wethouder M. Hijink; 3. Jelle Soetenga (3x bevestigd); 4. Cees van den Hoek; 5. Guus Lijnkamp (maatschappelijk werker); 6. Wim Wessels (2x bevestigd).

Beste lezer, kijk ook nog eens naar vorige zoekplaatjes want ook hiervan zijn nog steeds niet alle namen bekend, o.a. in de periodieken nummer 54 (foto nr.1 en nr.4) en nummer 56 (foto nr. 1, 2, 3, 5 en 7), kijk hierbij naar de betreffende foto's !

Ons nieuwe zoekplaatje is nu eens iets totaal anders. Nu niet een foto met personen maar met een voorwerp. We kregen van de heer H. Bennink uit Eibergen een foto toegezonden met de vraag of we wisten wat dit voor voorwerp was. Hij kwam het tegen in de pastorie van de R.K. St. Antoniuskerk in Vragender, waar hij voor een ander onderzoek bezig was. Hij maakte van het attribuut onderstaande foto.

Het voorwerp is zowel in de lengte als in de breedte ongeveer 25 cm. Het bovenstukje kan heen en weer bewegen door middel van een scharnier, waardoor het op de dwarsbalk kan tikken. Gaarne zouden we van u willen weten: wat is dit voor een attribuut, waarvoor, wanneer en waar is het gebruikt. **Reacties graag aan: G.J.A. Eppingbroek, tel. 0543-515408.**

Adressen bestuur en contactpersonen Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde

J.A.M. Tijdink, Schatbergstraat 56, 7131 AS Lichtenvoorde, tel. 0544-373123.
Voorzitter

H.A.M. Everink, Lauwersdijk 5, 7137 ME Lieveelde, tel. 0544-373081.
Secretaris

J.B.J. Ernst, Derde Broekdijk 2, 7132 EC Lichtenvoorde, tel. 0544-379321.
Penningmeester

F.A.M. Bonnes, Ludgerstraat 11, 7131 EX Lichtenvoorde, tel. 0544-372491.
Bestuurslid, werkgroep Streektaal, redactie periodiek

H.J. Hanselman Const. Huygensstraat 7, 7131 WG Lichtenvoorde, tel. 0544-373108.
Bestuurslid, bibliothecaris, redactie periodiek, werkgroep Genealogie

F.J. van Lochem, v.d. Meer de Walcherenstraat 10, 7131 EN Lichtenvoorde,
Bestuurslid, redactie periodiek tel. 0544-374723.

A. Plumers, Klaasbos 24, 7131 SZ Lichtenvoorde, tel. 0544-379065.
Bestuurslid, redactie periodiek

W.F.A.J. Waalder, Huge de Grootstraat 10, 7131 XZ Lichtenvoorde, tel. 0544-373177.
Bestuurslid

Th.G.F. Withag, Pastoor Sandersstraat 19, 7131 BT Lichtenvoorde, tel. 0544-375517.
Bestuurslid, beheer fotoarchief, werkgroep Excursies en lezingen, werkgroep Archeologie

Redactieadres

F.J. van Lochem, v.d. Meer de Walcherenstraat 10, 7131 EN Lichtenvoorde.
tel. 0544- 374723

Oude nummers de Lichte voorde

H.J. Hanselman Const. Huygensstraat 7, 7131 WG Lichtenvoorde. tel. 0544 373108

Contributie voor het lidmaatschap van de vereniging: € 20,--.

Internet:

Website Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde
www.oudheidkundelichtenvoorde.nl

E-mailadres Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde
info@oudheidkundelichtenvoorde.nl

Bank en giro

Postgiro:1007734 t.n.v.Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde
Banknummer: 3361.63.932 Rabobank Lichtenvoorde t.n.v.Vereniging voor Oudheidkunde te
Lichtenvoorde

Digitale bewerking
Henk Hanselman
2013